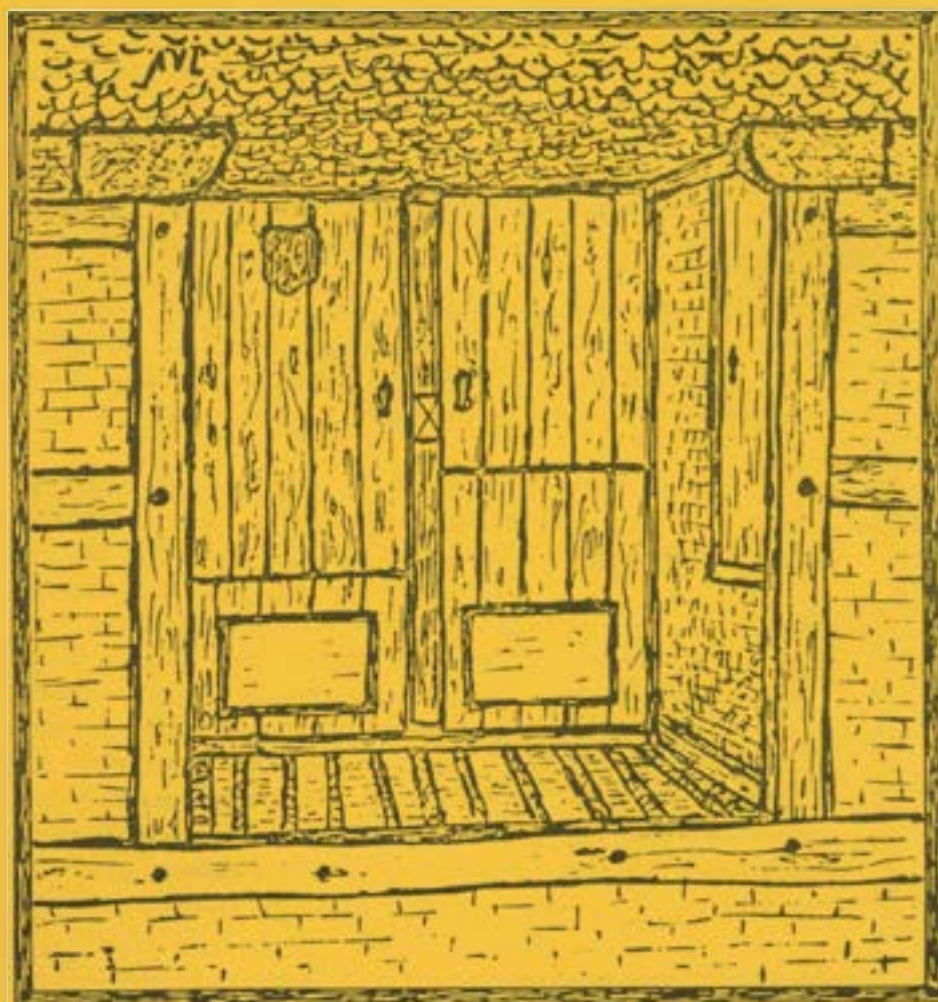

heemkunde denekamp

~ t ONDERSCHOER ~

1981 - 4

't onderschoer

De oude Twentsche boerderijen hadden vaak een onderschoer, als een soort portaal voor de poortachtige hoofdtoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de dubbele 'niendeurn', welke aaneensloten tegen de uitbrekenbare middenstijl 'n stiepel. De stiepel kon zijn voorzien van het huismerk of een andere versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis daarin bleef immers eens het 'bractspit' steken, dat een 'huus' of 'hutenwiefke' een brutale boerenknecht nagooide. Als 'n stiepel' verwijderd was konden de volgeladen oogtwagens er doorrijden tot onder 't slop'. In het stiepelgat sloot 'de lappe' uit het Ransveen het 'blauwe dampke' dat de 'zwarte doot' veroorzaakte. In Oetmarsum trekt men bij het 'vloggeln' um 'n stiepel'.

Door het 'hoendergat' van de niendeur konden de laatste kippen naar binnen. De hofhond 'Sien' of 'Tallo' kon ook 's nachts een oogje houden op het erf achter het huis. De heer zelf kon slatte kon veilig uitkijken 'oaver 'n ondersten niendeur'.

Het onderschoer was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijkse gerief, zo als 'n riebessern', 'n riek', 'n strikhaakn', 'n ploegstraampn' en de 'peerdeselln'.

Menig boerenwif zal in het onderschoer zijn liefste verklaard hebben 'an nen wief', wat dan vaak weer leidde tot een 'brulste' en tot het voortbestaan van het Twentsche geslacht.

Verder, het onderschoer had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten, het was een veilige hawaarplaats, het leende zich goed als uitzichtspunt en het bood plaats voor menselijke contacten. Daarom dit onderschoer als symbool van het streven van

Heemkunde Benckamp —

Tekening van onderschoer en lokst — J. A. Veldhuis

't ONDERSCHOER

officieel contactorgaan van heemkunde denekamp

3e jaargang 1981 nr 4

indit nummer

Het blad verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van het kwartaal en wordt gratis toegezonden aan de leden.

De lidmaatschapskosten bedragen voor leden, woonachtig in de gemeente Denekamp, voor 1981 minimaal f.12,50; de bijdrage voor de overige leden is f.18,50.

Losse nummers kosten f.5,-- exclusief verzendkosten.

Oplage: 400 stuks.

Kopij voor dit blad kan ingeleverd worden bij de redactie. Publikatie blijven eigendom van de auteurs. Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is dan ook slechts toegestaan na toestemming van de schrijver.

REDACTIE 't ONDERSCHOER

H.Boink, Diepen voor 16, Denekamp, tel. (05413)2261 - voorgeving en eindbewerking.

J.A. den Ouden, Clematisstraat 26, Denekamp, tel. (05413)2800 - administratie.

BESTUUR HEEMKUNDE DENEKAMP

J.H.Borgman, voorzitter; H.Boink, secretaris; W.A.J.Nijhuis, penningmeester; G.C.H.Boers; H.H.Heerink-Beerink; J.Veldhuis; J.Wynia en A. Zekhuis-Stroot.

BANK

ABN-Bank te Denekamp.

Rekeningnummer: 59.57.16.547.

pag.

- 1 'n woord van te vuurtn
redactie
- 7 op de hoogte
bestuur
- 11 aandacht voor
bestuur
- 17 gelezen voor u - uit de kraant
van nu
H.J.Aann
- 19 geschiedenis van de Lattroppe
school
J.A.den Ouden
- 25 ga tot de mier
W.A.J.Nijhuis
- 31 kerstma in Weerselo
J.A.Volhuin
- 37 tweede landbruin in de Mekkel-
horst
Bernard Derkman
- 39 Denekamp in 1675 : van rijk tot
arm
Gous Goorhuin
- 45 winter
D.Holsbeek-Meiers
- 47 Metelen-Denekamp
H.Boink
- 51 enige wetenswaardigheden omtrent
de opgraving op "de Borchert"
Jon Veldhuis
- 59 mispels
Jon Bruns

De den.

Vliegensvlugge eekhoorns rennen allemaal in roodbruin bont
door de hoge slanke dennen, langs de stammen, rood en rond
Want de denneappels hangen vol met zaden; kom maar hier
Ja, probeer ze maar te vangen jullie help ik met plezier.
Vliegensvlugge eekhoorns rennen van beneden naar de top;
ik wil jullie wel verwennen, knabbel het maar lekker op.

De herfsttijd heeft ons behalve kortere dagen, mistige ochtenden en vallende bladeren ook weer paddestoelen laten zien. Wandelend door de bossen van het Drentse Dwingeloo hebben we daar de afgelopen herfstvakantie volop van kunnen genieten. Ondanks het feit dat we in die week over 't weer niet veel goeds te zeggen hadden.

Toch ook hebben we nog een enkele droge dag gehad, welke ons dan ook aanspoorde de wandelschoenen aan te trekken. Want, wandelend zie je veel meer dan op de fiets, laat staan met de auto. Het aantal paddestoelen was daar overigens dit jaar minder groot.

Door de tijdsomstandigheden daartoe gedwongen moet ik nog vóór de echte aanvang van de winterperiode dit "woord van te vuurtn" schrijven.

Sint Nicolaas is nog maar net weer weg of we moeten gelijk haast alweer denken, aan Kerstmis, daartoe gedreven door de niets en niemand ontziende reclame. En als we aan Kerst denken, worden onze gedachten al gauw op het spoor gezet van Oud en Nieuw, en er is weer een jaar uit! Het midwinterhoorngeroep heeft zich alom weer laten horen. Een pracht al oeroud gebruik.

Dit brengt me op de oproepen, gedaan in het vorige nummer.

Daar vroeg ik onder meer wie wist wat een "boerdeus" was, en wat betekende "haal de klokknpeunders is op". Het was dit keer zeker niet voor dovemansoren. Reacties als "Iej zólt toch zeekr wal weetn wat 'klokknpeunders' bint", moest ik dan ook vaak aanhoren!

Er kwamen zelfs reacties van ver weg. Dat geeft ons moed. Dat stemt ons goed, het geeft ons een beetje het gevoel van volwassenheid. Waarbij we gelijk erkennen dat een kind aan het eind van zijn derde levensjaar nog lang niet volwassen is. We weten echter ook dat er insecten zijn, die deze leeftijd niet eens halen. Ook beseffen we heel voorbeeldig dat papier geduldig is, doch dit ook weer niet -dan slechts met veel moeite- het eeuwige leven beschoren is.

Uit de ontvangen reacties putten we in elk geval hoop en inspiratie om op de ingeslagen weg voort te gaan, daarbij open staand voor nieuwe ontwikkelingen op het gebied van ons Twents regionalisme. We gunnen onze omgeving een ruime blik waard. En dat die omgeving niet altijd beperkt blijft tot de gemeente Denekamp zal menig lezer al wel eens ontdekt hebben.

Thans wil ik wat nader ingaan op enkele ontvangen reacties.

Als eerste willen we mevrouw Schaafstra -v.d.Steeg uit Denekamp weer aan het woord laten. "Weer", want de vorige keer heeft ze ons ook al mooi geholpen. In haar brief schrijft ze dit keer dat over "kloknpeunders" wel het een en ander in het Twents woordenboek van Dijkhuis staat. Ik had namelijk vermeld dat daar niets van in zou staan. En, jawel hoor, het staat er inderdaad in, maar dan onder "peunders". Mevr.Schaafstra uit Dijkhuis citerend: "Peunders, gewichten van een klok; ook Peunters. Dao leut de klok één van de zwaore peunders lös en 't koperen gewech vól Mensken net precies op ne benet. (Vloedveld Almelo)". Ook: "Peunders-snotterbellen. Doew zols eerst de peunders is ophaal'n (Gigengack-Hengelo (o)). Met als verklaring: "Je zou eerst de snotterbellen optrekken". Verder nog: "Peunters-klokkegewichten (hier neusvuil): De keender leupn met de kloknpeunters oonder 'n nös (Buursink-Enschede) = de kinderen liepen met gele "snotterpillen" onder de neus."

Zo nu weten we het!

Hartelijk dank mevr.Schaafstra en hopelijk tot een volgende keer.

De heer Nijhuis (ons mede-bestuurslid) vertelde mij naar aanleiding van "kloknpeunders" dat hij in dit

verband ook wel een aardig gezegde kende, dat men met name in de omgeving van Losser pleegde te gebruiken als iemand met een "snotterbel" onder de neus liep. "Hebiej dat keend achter Losser opvrettn", werd dan gevraagd. Stellig kwam dan als antwoord "neen". "Oh, nee, iej hebt de been'n ja nog oonder 'n neus hangn", was dan het vervolg.

Van de heer Pikkemaat uit Beek bij Nijmegen (geboortig uit Agelo) kreeg ik op 13 oktober jl. een telefoontje. De ruim 84 jarige heer Pikkemaat vertelde me dat "kloknpeunders" in de door mij bedoelde constructie betekende, dat men zijn neus moest snuiten. De "snotterbellen" hingen er immers als een nummer elf onder. "Vroeger had je gewoon kinderen die geen zakdoek hadden", aldus Pikkemaat.

Voor het woord "boerdeus" kon hij ook niet een-twee-drie een verklaring vinden. Hij dacht dat het mogelijk iets te maken had met een tabaksdoos of iets van dien aard. Op spinvisites werden van die mooie kleine tabakstonnetjes gebruikt; daar hoorde de "smokpiep" bij. Dit was een lange pijp, die op de grond stond. Zo'n pijp vullen kon wel vijf minuten duren. Tot zover de heer Pikkemaat.

Tegenwoordig zou je zeggen: stopt 't hele pekske tebak d'r mer in!.

Die gedachte van Pikkemaat zou echter best eens juist kunnen zijn. Ik heb namelijk eens gehoord van iemand geboortig uit Lattrop, dat hij vroeger (jaren 1920) wel eens vernomen had van "ne boerdeus". Als er familie uit Duitsland (Emlichheim) op bezoek kwam, was er een oom, die altijd eerst vroeg naar de "boerdeus", en daarmee werd dan bedoeld de tabaksdoos.

Verder pratende met de heer Pikkemaat kreeg hij het nog weer even over het erf "de Duze" in Agelo. Hij herinnerde zich nog dat zijn moeder er vaak over gesproken had dat daar een gracht omheen had gelegen, met een brug erover.

Me dunkt interessant genoeg om ons hier eens wat nader in te verdiepen!

Meneer Pikkemaat, ook nog vanaf deze plaats hartelijk bedankt.

Graag hoor ik nog eens weer van u.

De heer Joh. Buursink uit Enschede verraste me met een uitvoerige brief, waarin hij naast enige aanbevelin-

gen met betrekking tot de uitvoering van ons contactblad, en waarover u elders kunt lezen, ook een enkele anecdote vertelt over "kloknpeunders". Over "ne boerdeus" was hem (nog) niets bekend. Hierover heeft hij inmiddels al wel een oproep geplaatst in de Regio-Brievenbus.

Om terug te komen op de "kloknpeunders", nu Buursink aan het woord.

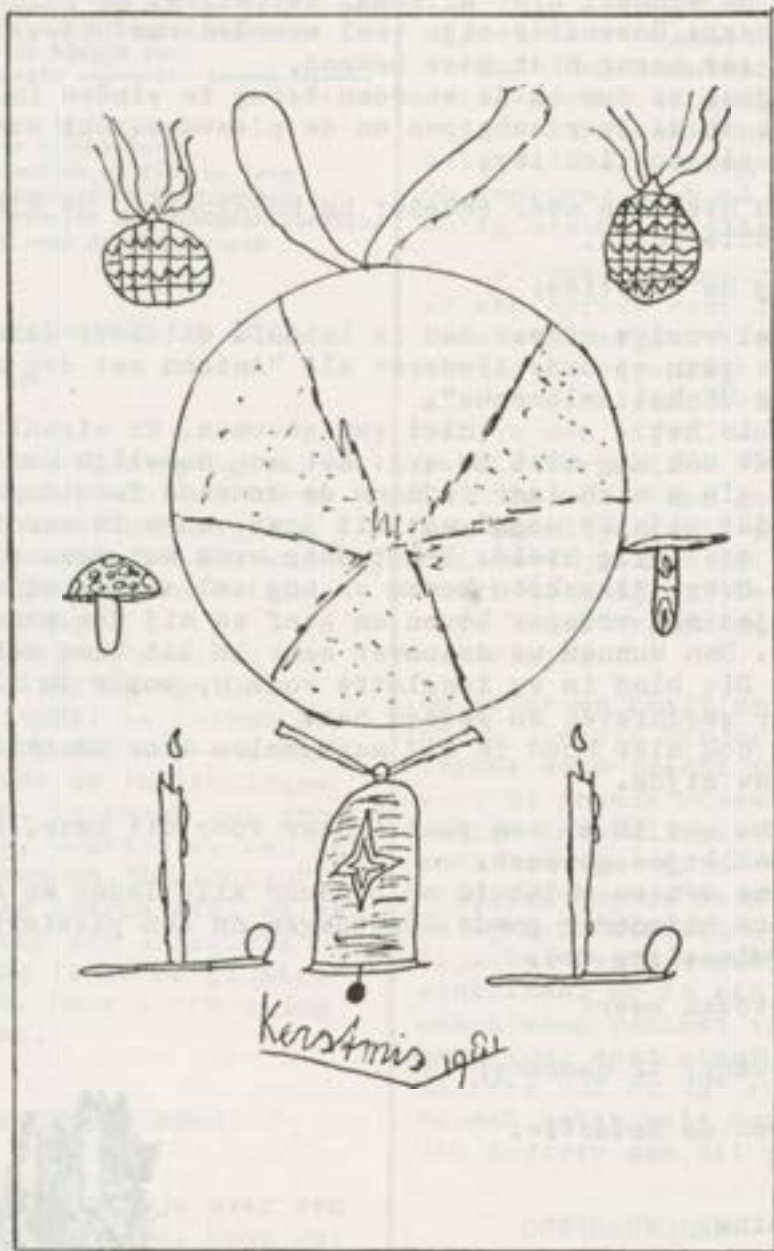
"Dat optrekken van de klokkenpeunders is een uitdrukking waar ik geen enkele moeite mee heb. In mijn kindertjaren, omstreeks de eerste wereldoorlog, liet de hygiëne blijkbaar nogal eens wat te wensen over. Veel kinderen liepen toen vaak met een snotneus en ik herinner me pertinent, dat zelfs op school sommige kinderen (waarvan ik de namen nog zou kunnen noemen) uit de gewone arbeidersgezinnen vaak met lange snotterbellen (zoals wij die noemden) uit beide neusgaten, bijna tot op de bovenlip, rondliepen.

Als die snotterbellen wat al te lang werden, dan likten ze die wel eens wat weg met de tong, of ze 'haalden die op' door luidruchtig in te snuiven. Die snotterbellen werden de klokkenpeunders genoemd en de waarschuwing aan zo'n kind luidde dan steevast: 'trek (of haal) de klokkenpeunders eens op!' (Ik hoef toch niet te vertellen wat echte klokkenpeunders zijn?) Er was bij ons in de klas één jongen, die door een paar andere kameraadjes 'de generaal' werd genoemd, omdat die de gewoonte had, zijn snotneus -bij gebrek aan een zakdoek waarschijnlijk- aan de mouwen van zijn kielkje af te vegen, zodat op beide mouwen die vastgesmeerde snotterstrepen hadden gevormd die op onderscheidingen leken. Vandaar de generaal! 't Is wel een wat vies verhaal geworden, maar het is historisch. Door uw vraag in 't Onderschoer kwamen die herinneringen weer bij me boven."

Graag hartelijk dank voor uw bijdrage heer Buursink.

Zo rond deze tijd had ik nog graag even iets over de kersttijd willen schrijven, maar de ruimte is er hier niet meer voor. Wel kunt u hierover iets lezen elders in dit blad. Daar staat een verhaal opgenomen van wijlen ons lid J.A.Veldhuis. Een eigen belevenis.

Graag wil ik dit "woord van te vuurtn" beëindigen met enkele dialect-woorden, waarvoor u een verklaring zoudt kunnen geven.

getekend door
Alexander Boink (8 jaar)

Ter verduidelijking nog het volgende. Dat ik deze woorden opneem wil niet zeggen, dat ik er geen verklaring voor zou hebben. Maar de dialecten in Twente zijn nu eenmaal niet allemaal hetzelfde. En gelukkig ook maar. Bovendien zijn veel woorden van bijv. vijftig jaar terug niet meer bekend.

Het gaat er dus om de woorden terug te vinden in de tijd, in de buurtschappen en de plaatsen. Dat dus even als toelichting.

Welnu hier dan weer enkele: ne hoeskökker, ne klam, 't achterhooft.

Graag uw reacties!

In het vorige nummer had ik beloofd dit keer nader in te gaan op oude liederen als "Antoon met den bok" en de "Schnitselbaanke".

Daar is het niet van gekomen. En eigenlijk is dat ook nog niet zo erg. Het zou namelijk mooi zijn als u zich daar tijdens de komende feestdagen -en dat zijn er nogal wat dit jaar- eens in verdiepte, eens mee bezig hield. Praat daar eens met deze of gene over. Misschien komen er nog wel andere oudere liedjes van vroeger boven en geef ze mij dan eens door. Dan kunnen we daarover eens in dit blad schrijven. Dit blad is er tenslotte voor u, zoals ik al vaker geschreven en gezegd heb.

Dus, ook hier houd ik mij aanbevolen voor reacties van uw zijde.

Zo, nu zet ik er een punt achter voor dit keer. Het is welletjes geweest.

Gaarne wensen redactie en bestuur alle leden en andere lezers bijzonder goede kerstdagen en een plezierige jaarwisseling toe.

Töt tookn keer!

Denekamp, 12 december 1981.

Namens de Redactie.

H.Boink.

op de hoogte

In deze rubriek houden wij u dit keer op de hoogte van:

- permanente expositie landbouwwerktuigen
- restauratie Oortmannmolen
- herbouw klöpfeshoes
- huisaslachten op film en foto
- contactorgaan 't Onderschoer
- eigen rubriek in Denekamps Weekblad
- nieuws over de bibliotheek

INRICHTING NIEUWE HUIS- VESTING

Voor de bekostiging van de inrichting van ons nieuw onderkomen in Kerkplein 4 te Denekamp, hebben wij bij het Anjerfonds subsidie aangevraagd.

Dezer dagen bereikte ons de beslissing van het Anjerfonds: we kunnen rekenen op f.5000,-- subsidie voor de inrichtingskosten. Voorwaar een groots bedrag, waarmee we een heel eind kunnen "inrichten". Spoedig daarna stellen we ons voor een officiële opening te laten plaatsvinden. Daar hoort u nog wel van.

BOERDERIJMUSEUM

We praten altijd over een boerderijmuseum. Maar wat we ermee bedoelen is niet zonder meer duidelijk. Het gaat om een permanente

expositie van landbouwwerktuigen. De aanduiding "boerderijmuseum" is echter enigszins misleidend voor hetgeen ons voor ogen staat, en waarover we u al regelmatig hebben ingelicht.

In het vorige nummer deden we een oproep voor opslagruimte. Reacties hierop hebben we eigenlijk niet direkt gekregen. Wel hebben ons bijval en sympathie bereikt.

Toch is het thans gelukt een redelijk grote opslagruimte tijdelijk in gebruik te krijgen. Daarvoor zijn we uiteraard zeer erkentelijk.

Ondertussen heeft de werkgroep die dit project verder vorm tracht te geven, al enkele musea en andere instellingen bezocht om een indruk te krijgen, hoe je iets dergelijks nu ook daadwerkelijk het beste verder kunt aanpakken. Er is een beschrijving gemaakt van hetgeen voor ogen staat en waarmee ook op wat ruimere schaal bekendheid kan worden gegeven aan dit plan.

OORTMANMOLEN

Uit de krant hebben wij vernomen dat het "doorgaat"

met de restauratieplannen van de Oortmansmolen in Lattrop, waarover in het vorige nummer van ons blad is geschreven.

De gemeente Denekamp is bereid gebleken het resterende deel van de kosten voor haar rekening te nemen. Het gaat hier om de materiaalkosten. Voor de kosten van arbeidsloon heeft de Stichting Oortmansmolen -die zoals u bekend zal zijn de restauratieplannen ter hand heeft genomen- een subsidie weten te krijgen van de rijksoverheid in het kader van de werkgelegenheid.

CONTACTORGAAN 'T ONDERSCHOER

In de vorige editie hebben we het een en ander uiteengezet over de wijze waarop 't Onderschoer in eigen beheer, met vrijwilligers, tot stand komt.

Daaraan was de vraag verbonden of we op de ingeslagen weg (de amateuristische uitvoering) moesten verder gaan.

Er hebben ons verschillende reacties bereikt, die er vrijwel alle pleiten voor handhaving van dit systeem. Wel vond men de afbeeldingen wat magertjes; maar dat is nu eenmaal een gevolg van het eenvoudige drukprocedé.

Bijzondere aandacht kreeg ons blad ook van de heer Joh. Buursink, publicist o.a. van de Regio-Brievenbus in de Twentsche Courant. Buursink schreef de redactie hierover onder meer het volgende.

"Moet het orgaan van wat meer professionele opzet worden? Ik vind al een door u zelf gegeven antwoord op blz.5: waarom zouden jullie journalistieke blaren riskeren terwijl het zó veel beter gaat, zoals het nu is. Schrijven kunnen jullie wel en uitgeven ook. Het vorm geven vergelijk ik graag met het karaktervolle handwerk dat het af moet leggen tegen het vaak karakterloze fabriekswerk, al is dat nog zo vakkundig typografisch en duur gefabriceerd. Ik heb mij, naar aanleiding van de door u gestelde vraag, luk in dit probleem verdiept. Ik kom daarbij tot de ervaring dat een blad als bijv. de nieuwe Twentse Post - ik noem dat blad omdat u het ter sprake bracht- afstand bewaart tot zijn lezers, terwijl ik bij het lezen van een uitgave als 't Onderschoer mij veel meer betrokken voel bij wat u te zeggen hebt. Ik zou zeggen:laat het voorlopig zoals het nu is, het amateuristische wint het ook hier van het professionele."

Tot zover Buursink.

Bestuur en Redactie hebben besloten om de presentatie van 't Onderschoer inderdaad voorlopig op de huidige wijze voort te zetten.

HUISSLACHTEN OP FILM

In de voorloper van ons contactblad "Dorpsgeschiedenis" stond in nummer 4 (1978) een artikel over "De slachttied is weer an è brökkn". Hierin zijn verschillende gebruiken rond het huisslachten beschreven.

Onlangs is het gelukt om het huisslachten op film (+ geluid) vast te leggen. Dit is gebeurd op 25 november j.l. bij boer Johannink in de Knik. Hier van zijn ook foto's gemaakt. Als de film gereed is zullen we hem wel eens een keer vertonen.

We zien deze film als een eerste aanzet om gebruiken en traditie op de een of andere wijze vast te leggen voor het nageslacht. Mocht u hieraan mee willen werken dan horen we dat graag. Er zijn onderwerpen genoeg.

't KLÖPKESHOES

Over de plaats van herbouw van "ons" klöpkeshoes is men het eens geworden. Momenteel wordt hard gewerkt aan de definitieve herbouw-teke-

ning. Zo gauw deze gereed is en een kostenraming is opgesteld zal voor de hiervoor nodige gelden een beroep gedaan worden op de gemeente Denekamp. Gezien de vele besprekingen die hierover met de gemeente zijn geweest, mag licht aangenomen worden dat men een subsidieverzoek positief zal benaderen.

NIEUWE AANWINSTEN BIBLIOTHEEK

Ten behoeve van de bibliotheek zijn we in het afgelopen kwartaal in het bezit gekomen van de volgende boeken.

Twente, gisteren/vandaag/morgen; 1981 (uitgave van Gewest Twente); geschenken.
Museumdorf Cloppenburg, 1981 (museumgids).
Oldenzaal in het midden der vorige eeuw, 1981 (heruitgave); geschenken.
Zorgen en Monumenten, 1981 (discussierapport van de werkgroep Monumentenzorg); geschenken.
Vogels in en rond Albergen, 1980 (verschenen bij gelegenheid van tentoonstelling; uitgave Stichting Heenkunde Albergen - natuurwerkgroep); geschenken in ruil voor ons Onderschoer.
Van Boon tot boerderij, 1981, (timmermansgereedschap, gebruikt bij de bouw van een Twentse boerderij; uitgave van Stichting Historisch Boerderijonderzoek; samengesteld door de St. Heenkunde Albergen).
Jaarboek Twente 1982.
Enige geschiedkundige aantekeningen uit het gemeentelijk archief van Weerselo, (1981); geschenken.
Abonnement op het Duitse tijdschrift Quickborn, "Zeitschrift für plattdeutsche Sprache und Dichtung"; in ruil voor een abonnement op ons contactorgaan 't Onderschoer.
Twentsche Almanak 1982.

EIGEN RUBRIEK IN DENEKAMPS WEEKBLAD

Met de uitgever van het Denekamps Weekblad, de heer van Barneveld, hebben wij een afspraak kunnen maken om eens per maand in dat blad een rubriek te plaatsen van en over heemkunde. We zijn nog aan het denken over een passende naam voor deze rubriek, waarin we naast datums van activiteiten en bijeenkomsten ook wel eens een en ander verhaaltje zullen opnemen, naar gelang de ruimte die de redactie van het Denekamps Weekblad hiervoor ter beschikking heeft.

CATALOGUS BIBLIOTHEEK

Eindelijk is hij er dan, de catalogus, waar we toch zo lang naar uitgekeken hebben. Wat vindt u ervan? Wij hebben er in elk geval ons best aan gedaan. Met name Mevrouw Th. Asma heeft met assistentie van Ineke Schilt en haar dochter Susan, het leeuwenandeel van deze niet eenvoudige klus voor haar rekening genomen. Voor het typewerk heeft mevrouw Benneker ingestaan. Graag ook vanaf deze plaats onze welgemeende dank hiervoor.

Per gelijke post, treft u kosteloos een exemplaar hiervan aan.

Eventuele extra exemplaren zijn voor de prijs van f.2,50, exclusief verzendkosten, bij het secretariaat verkrijgbaar.

OPENSTELLING BIBLIOTHEEK

Nadat de catalogus gereed is, komt de wenselijkheid van openstelling van de bibliotheek natuurlijk ook in zicht.

Onze bibliothecaresse Mevr. Th. Asma-ten Broeke, als vrijwilligster officieel daartoe aangesteld per 1 januari 1982, heeft hiervoor een plannetje gemaakt, dat er als volgt uitziet:

- de ene week donderdag-avond
- de andere week vrijdag-middag.

Elke week bestaat er dus op een middag of avond de mogelijkheid om boeken te lenen.

De boeken kunnen vier weken worden geleend; daarna moeten ze eventueel verlengd worden.

Hieraan zijn voor de leden geen kosten verbonden.

Graag aanbevolen, maak er eens gebruik van. «

DE NAJAARSEXCURSIE NAAR VREDEN

Van de heer H. Asma uit Denekamp ontving de redactie de volgende impressie van het uitstapje naar Vreden.

"Zaterdag 17 oktober j.l. organiseerde Heemkunde Denekamp een excursie naar het Westfaalse stadje Vreden. Om 12.30 uur vertrok de bus van de fa. ter Beek, die helaas maar voor de helft gevuld was, vanaf het marktplein in de richting van de grensovergang "de Poppe".

De heer Hamers, die als reisleader optrad, gaf samen met chauffeur Asbreuk, de nodige toelichtingen onderweg.

In Ahaus werd even een stop ingelast om de merkwaardige na-oorlogse (her)verbouwing van de binnenstad te bezichtigen. In deze stad staat n.l. een middeleeuwse toren van Bentheimer zandsteen, waar een hyper-moderne betonnen kerk tegenaan is gebouwd; het geheel is omgeven door in vroegere stijl herbouwde gevels.

In Vreden aangekomen werd als eerste de St. Georg-kerk bezichtigd of liever gezegd,

de ruimte onder de kerk, waar de eerste van de fundamente van vier oudere kerken zijn blootgelegd en met vier verschillende kleuren borden en plattegronden zijn aangegeven. De oudste fundamente zijn die van een kruisvormige basiliek uit ongeveer het jaar 800. De op één na oudste zijn die van een kerk uit het jaar 1000. Verder zijn er dan nog de fundamente van een kerk uit plm. 1100, terwijl de fundamente van een Romaanse kerk uit $\pm$ 1220 dateren. De koster van de kerk trad op als gids en gaf de nodige toelichtingen evenals in de tegenwoordige kerk die uit de 15e en 16e eeuw stamt en die hierna werd bezocht. Deze kerk bezit verschillende bezienswaardigheden en kunststukken o.a. een vleugelaltaar uit de 16e eeuw.

Na de St. Georg-kerk werd de er vlak bij gelegen Stifts-kerk bekeken, een Romaanse kerk uit de 12e eeuw, ook hier waren verschillende bezienswaardigheden en kunstwerken te zien o.a. een hongerdoek (smachtlap) uit 1619 met voorstellingen uit het leven en lijden van Christus en met 16 wapens van belangrijke families van vroegere Stichtbewoners.

Nadat Hamers de dank van de deelnemers aan de kostergids had vertolkt, werd het Hamaland-museum met zijn kunststukken en bezienswaardigheden bezocht. Naast voorwerpen uit het stenen tijdperk vinden we hier kunst uit de middeleeuwen, oude klederdrachten, een collectie antieke eiken kasten en tuugkisten alsmede een verzameling oude kachels uit de vorige eeuw. Na de koffie in een "Kon-ditorei", bezocht ongeveer de helft van het gezelschap nog het boerderij-museum "Früchtinghoff", een typisch Westmunsterlandse boerderij met bij-gebouwen uit de 18e eeuw. Hier zijn nog de oude boerenmeubelen te zien en vroegere landbouwwerktuigen en gereedschappen. Volgens de heer Derkman zal er in Denekamp een beter en uitgebreider boerderij-museum komen, maar daar zullen we waarschijnlijk nog wel even op moeten wachten.

Omdat het inmiddels donker was geworden en wat later dan was gepland, ging de reis terug niet langs het Aamsveen, zoals oorspronkelijk de bedoeling was, maar werd de kortste weg genomen via Eibergen-Enschede.

Al met al was het een zeer geslaagde en leerzame tocht die beslist meer belangstelling en deelnemers had verdiend!"

BIJEENKOMST MET HEIMATVER-EIN METELEN

Op 28 november 1981 vond een in de geschiedenis gedenkwaardig feit plaats in Denekamp; namelijk een bijeenkomst van het bestuur van de Stichting Heemkunde Denekamp (i.o.) met het bestuur van de Heimatverein Metelen. U zult zich wellicht afvragen waarom dit historisch als gedenkwaardig is geschilderd? Wel, geschiedvorsers en geschiedkenners van Denekamp onder u zal dit niet vreemd in de oren klinken. Anderen zeker wel. Daarom is in dit blad hierover een afzonderlijk artikel opgenomen onder de titel "Metelen-Denekamp". Bovendien heeft hierover in het Denekamps Weekblad van 3 december 1981 reeds een artikeltje gestaan. Onze vrienden in Metelen hebben dezer dagen een paar kranteknipsels toegezonden, waarin op deze ontmoeting uitvoerig is ingegaan. Tevens is in een tweetal artikelen het een en ander van de geschiedenis uiteengezet.

NAJAARSBIJEENKOMST TILLIGTE

De najaarsbijeenkomst vond dit keer plaats in zaal Haamberg te Tilligte. Even over achten kon voorzitter Borgman de ruim

dertig bezoekers (er konden trouwens wel meer mensen in) welkom heten en de heer Gustaaf Klaas uit Ootmarsum de gelegenheid bieden zijn verhaal te houden over de Commanderie van het Huis te Ootmarsum, in relatie ook met o.a. de boerenerven van Tilligte en Agelo. Klaas deed dit op zeer "kunnige" wijze. De aanwezigen wist hij met hun aandacht erbij te houden, mede door de fraaie lichtbeelden die hij hierbij ter verduidelijking gebruikte. Het was een echte leerzame avond. Als dank werd de heer Klaas tenslotte een exemplaar van de door ons uitgegeven boeken overhandigd.

CONTRIBUTIEBETALING

De wijze van contributiebetalen is bij ons nog niet erg efficiënt. De mensen vergeten vaak te betalen, omdat de accept-girokaart zoek is geraakt of gewoon omdat men er niet aan denkt. Dit kost de penningmeester dan weer veel hoofdbreken om telkens alles na te gaan wie wel en wie niet betaald hebben. Hij moet er dan weer achteraan lopen of bellen. Allemaal vervelend natuurlijk. Daarom is het bestuur met de gedachte gekomen het de leden mogelijk te maken om de contributie automatisch

te laten afschrijven van de bank-girokekening. Daar toe moet u een machtiging invullen, welke u bij gelijke post is toegezonden. We zouden het dan ook op prijs stellen dat u van deze gelegenheid gebruik maakt. Overigens vertellen we u uiteraard dat u niet verplicht bent dit te doen. U mag vanzelfsprekend ook op de gewone wijze betalen. Wij hebben daarvoor echter, niet zoals de laatste drie jaren, een accept-girokaart bijgevoegd, mede omdat dit toch bij velen bij betaling op problemen stuitte. De hoogte van de contributie is voor 1982 ongewijzigd gebleven en bedraagt dus voor leden woonachtig in de gemeente Denekamp f.12,50 en voor de overigen en abonneementhouders f.18,50. Wij verzoeken u van het hiervoor gestelde goede nota te nemen.

NAAMGEVING NIEUWE HUIS-VESTING

Binnen niet al te lange tijd zullen we onze nieuwe huisvesting officieel, zo als dat heet, in gebruik kunnen nemen. Bij een huis kan een naam horen; in ons geval temeer, daar hiermee ook een goed te onthouden begrip ingevoerd wordt. Is het immers niet zo dat wanneer we

over Huize Keizer praten, we weten wat er mee bedoeld wordt? Welnu, daarom! De aanduiding Huize Keizer voor onze huisvesting zou voor verwarring kunnen zorgen. Het lijkt ons dan ook niet goed deze naam ook voor de heemkunde-huisvesting te kiezen. Wat het dan wel moet worden? Nou, daar gaat dit stukje nu juist over.

We zijn namelijk van mening dat u leden dat zelf met elkaar maar eens moet bepalen. Uw vindingsrijkheid schatten we daarvoor hoog genoeg. En om het wat aantrekkelijker te maken hebben we er een soort prijsvraagje van gemaakt. Dat zie je elders ook wel eens.

Ieder die een idee heeft, wordt verzocht deze schriftelijk in te leveren bij het secretariaat (Diepengoor 16). Men wordt wel verzocht dit in een gesloten enveloppe te doen met opschrift "naam heemkunderuimte!" Ter verduidelijking wellicht nog: het gaat om de aanduiding van het gebouw. Niet om de kamers in het gebouw. Daarvoor hebben we al een paar zeer toepasselijke namen, welke we nu nog niet willen onthullen.

Aan degene, wiens idee door het bestuur wordt overgenomen, wordt een boekenbon van f.20,--toegekend. Zijn er meer personen met de-

zelfde idee, dan zal het lot beslissen, wie de boekenbon krijgt. De oplossingen moeten uiterlijk 15 januari 1982 binnen zijn. Veel succes.

WIJZIGING BESTUURSSAMENSTELLING

Al in het vorige nummer hebt u kunnen lezen dat de heer G.L.B. Broekhuis zijn bestuurslidmaatschap heeft beëindigd. Dit zelfde geldt ook voor de heer H.A. Booijink. Aan verplichtingen op ander terrein hebben ze een grotere voorkeur gegeven. Het is dan inderdaad beter te kiezen, dan voor alles niet volledig beschikbaar te zijn. Hoewel we het betreuren dat we twee vakkundige bestuursleden moeten missen, kunnen we voor hun beweegredenen toch alle begrip opbrengen.

Zoals bekend is de opgevallende plaats van Broekhuis inmiddels ingenomen door mevr. A. Zekhuis-stroot. Zij zal zich dan ook voornamelijk bezighouden met het dialect.

Booijink wordt als bestuurslid opgevolgd door de heer Jos Veldhuis uit Denekamp. Hij vertegenwoordigd in het bestuur de archeologie, met daaraan gekoppeld de geologie.

WERKGROEP GENEALOGIE

De werkgroep genealogie (ofwel familienaamonderzoek) kan nog wel enkele deelnemers gebruiken. Geïnteresseerden hiervoor kunnen daarvoor contact opnemen met de heer J.H. Borgman tel. (05413-2280)

WERKGROEP DIALECT

In ons vorig nummer plaatsten we een oproep voor actieve leden van deze werkgroep. Dit gehoor heeft al enig respons opgeleverd. Mevrouw Ans Zekhuis heeft echter laten weten dat ze nog wel een paar mensen meer kan gebruiken om een programma te kunnen maken, en wat nog belangrijker is natuurlijk, ook te kunnen uitvoeren. Van harte aanbevolen dus. Het telefoonnummer van Mevrouw Zekhuis is (05413-2051).

WERKGROEP FLORA EN FAUNA

De werkgroep Flora en Fauna heeft voor dit winterseizoen wederom in samenwerking met de twee andere zogenaamde groene verenigingen in Denekamp een aantal excursies en lezingen georganiseerd. Het schema treft u hierna aan.

Zondag 17 januari 1982: Spoorzoeken in de sneeuw (I.V.N)

Vertrek 10.00 uur vanaf het museum. Het spoorzoeken gebeurt onder leiding van de heer B. Broekhuis en zal zich afspelen in de nabije omgeving (Singraven e.o.). Mocht er geen sneeuw liggen dan zal dit gebeuren op zondag 31 januari 1982, zelfde tijd. (Contactpersoon: A. van Herpt. tel. 05413-2587).

Dinsdag 19 januari 1982: Lezing over zonnewijzers (Flora Fauna)

Aanvang om 20.00 uur op het museum Natura Docet. Deze avond wordt verzorgd door de heer Gerard uit Ootmarsum en belooft een interessante avond te worden. (Contactpersoon: W.A.J. Nijhuis tel. 05413-1453).

Maandag 8 februari 1982: Filmavond over de buizerd (Flora Fauna)

Aanvang 20.00 uur op het museum Natura Docet. Deze avond wordt verzorgd door de heer P. Waardenburg uit Oldenzaal. (Contactpersoon: W.A.J. Nijhuis tel. 05413-1453).

Dinsdag 9 maart 1982: Lezing over paddestoelen (Ver.v. Vrienden)

Aanvang 20.00 uur op het museum Natura Docet. De avond zal door de heer Saraber worden verzorgd.

JAARBOEK TWENTE 1982

Wie het Jaarboek Twente via Heemkunde Denekamp heeft besteld wordt verzocht dit uiterlijk voor 31 Januari 1982 af te halen van het adres Diepengoor 16 Denekamp.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

De werkgroep Geschiedenis is begonnen aan haar wintercyclus. Tijdens onlangs gehouden bijeenkomsten is

uitvoerig van gedachten gewisseld over de functioneringsmogelijkheden van de werkgroep, en over het nut en de zin voor de leden.

Dit heeft geresulteerd in een paar uitgangspunten, die het beste als volgt verwoord kunnen worden.

De werkgroep acht het als eerste taak dat haar leden individueel (en zonodig/mogelijk met derden) aan bepaalde projecten kunnen werken. Op de tweede plaats houdt de werkgroep zich bezig met allerhande op heemkundegebied actuele zaken, waardoor een soort klankbord ontstaat.

Ieder lid van de werkgroep is nu op de een of andere wijze ergens mee bezig. Om van elkaar's activiteiten op de hoogte te blijven en om eventuele ontstane problemen te kunnen bepraten, wordt er eens in de maand een werkbijeenkomst gehouden. Aansluitend aan het meer zakelijke gedeelte vindt dan een praatbijeenkomst plaats, waar met name de niet direct actieve leden en andere belangstellenden van harte welkom zijn.

Op deze wijze is gedacht een constructie te vinden met "voor elk wat wils" en waardoor de bedoeling van de werkgroepleden het dichtst benaderd kan worden.

Graag willen we weergeven waarmee een aantal leden zich bezig houdt of binnenkort bezig gaat houden.

B.J.Derkman, Berghum 3 te Denekamp: verklaring van straatnamen in de gemeente Denekamp.

M.A.Th.Westerhof-IJland, Vledderstraat 17 te Denekamp: beschrijven/inventariseren van de omvangrijke fotocollectie.

Th.A.Asma-ten Broeke, W. Wegewartstraat 1 te Denekamp: geschiedenis Huize Keizer en haar bewoners.

J.A.den Ouden, Clematisstraat 26 te Denekamp: leesbaar maken van het Markeboek Denekamp.

NIEUWE LEDEN

In het afgelopen kwartaal hebben zich de volgende personen aangemeld als lid. Het ledental komt hierdoor op 218.

H.H.Mollink, Oosteinde 19 Vriezenveen; R.Berning, Johanninksweg 11, Noord Deurningen; A.A.J.Haamberg, Herenstraat 62a, Slagharen; G.Gosemeyer, IJsbaanstraat 2 Denekamp; G.Oude Elferink, Wilhelminastraat 12, Denekamp; J.G.Broenink, v.d. Heydenstraat 23, Denekamp. «

gelezen voor u in de krant van nu

Het afgelopen kwartaal heb ik uit de kranten de volgende berichtjes voor u genoteerd.

De artikelen zijn allemaal uitgeknipt bewaard.

De gebruikte afkortingen staan voor:
Tw.C.: Twentsche Courant; Tub.: Tubantia; Vizier: Vizier op Noord Oost-Twente; Gezinsbl.: Gezinsblad voor Oldenzaal en omgeving; D.W.: Denekamp Weekblad.

Mocht u overigens nog interessante kranteartikelen hebben dan houd ik mij aanbevolen.

Twentes verbindingen: Ootmarsum lag vroeger aan route naar Hamburg (Gezinsbl. 16-9-1981)

Landkruizen in De Lutte zijn in ere hersteld. (Tw.C. 19-9-1981)

Opknopbeurt van joodse begraafplaats in Denekamp (Tw.C. 21-9-1981)

Schrijfwijze Twente krijgt eindelijk gestalte. (Tw.C. 23-9-1981)

Voltooid verleden tijd, laatste trein Enschede-Gronau. (Tw.C. 23-9-1981)

'n Artikel over Gerrit Hek en de Gerrie-Hoeve in Lattrop. (Tw.C. 30-9-1981).

Nordhorn hersteld traditie. (Tw.C. 1-10-1981).

Ibbenbüren schenkt steen voorbeeld voor dichteres Johanna van Buuren uit Hellendoorn. (Tw.C. 2-10-1981).

De Knik gaat weer dorsen. (Tw.C. 2-10-1981).

Knikbuurt scheidt kaf van koren (Tw.C. 5-10-1981).

Pastoor Boonk opent Heenkunde-expositie in Albergen. (Tw.C. 5-10-1981).

Twente's verbindingen: Postkoets is heel oud begrip voor Ootmarsum. (Gezinsbl. 7-10-1981).

Paardegraf uit 7e eeuw in museum in Münster. (Tw.C. 8-10-1981).

Vilententoonstelling Natura Docet verlengd (W.W. 22-10-1981).

Scheuren in zijgevel van Huize Sin-graven. (Tub. 23-10-1981)

Honderden wilgen in Denekamp sterven af. (23-10-1981).

Pleidooi landboudeskundige: Traditionele boerderij terug in landschap (Tw.C. 24-10-1981).

Schaapherder Olde Riekerink overleden (Tw.C. 26-10-1981).

Twente's verbindingen: Autobus in Ootmarsum verdrong de postkoets (28-10-1981).

Vilententoonstelling Natura Docet verlengd. (Vizier 28-10-1981).

Prima-groot artikel: "Drie kwart eeuw verzamelen rond Palthe-huis". (Tw.C. 30-10-1981).

Presentatie Jaarboek Twente 1982 in Oldenzaal. (Tw.C. 30-10-1981)

Weer nieuwe cursus Midwinterhoornblazen (Vizier 4-11-1981).

Huize Keizer in Denekamp ademt sfeer van oma's tijd. (Tw.C. 4-11-1981).

Goede kans op restauratie Oortmanmolen (Tw.C. 6-11-1981).

Jaarboek Twente 1982 kiest voor herkenbaarheid. (Tw.C. 7-11-1981).

St. Maartens rondgang (in Losser) nog altijd aantrekkelijk (Tw.C. 7-11-1981).

Mühle wird restauriert (molen Oortman Grafschafter Nachrichten 9-11-1981).

Twente's verbindingen: Ootmarsum is erg nauw verwant aan Nordhorn (Gezinsbl. 11-11-1981).

Heenkunde boeit ook jongeren (Stichting Heenkunde Ootmarsum) (Gezinsbl. 11-11-1981)

Geld voor Oortmanmolen (Tub. 13-11-'81)

Restauratie molen Lattrop gaat door. (Tw.C. 13-11-1981).

Engbers verzamelde 10.000 veldnamen (Lonneker) in Twente. (Tw.C. 16-11-'81)

Nordhorn krijgt bruiloftsbos (Tw.C. 17-11-1981).

Pleidooi voor behoud van Twents landschap bij boekpresentatie in Denekamp over het Twents landschap door journalist-publicist Harry Wemink uit Hengelo. (Tw.C. 17-11-1981).

Lezing Heenkunde Denekamp over de
commanderie.(Tw.C.18-11-1981).

Film over leven, wonen en werken in
Los Hoes (Ootmarsum boerenechtpaar
in 1900). (Gezinsbl.18-11-1981).

Pastor Booijsink: Onze Lieve Heer
verstaat niet alleen Nederlands;
Bidden in het Twents.(Tub.20-11-1981).

Dinkelfilmsontmoet waardering; de
Historische Kring afd.Losser organi-
seert een film en dia-avond.(Tw.C.
24-11-1981).

Herdruk van: "Net fiets en tent naar
de Oriënt" door Monnik uit Oldenzaal
en Damsuis uit Denekamp(Vinier 25-11-
1981).

Al vijftien vijftig jaar "oriënteren"
vanaf de Kuiperberg.(Gezinsbl.25-11-
1981).

"Van boom tot boerderij" trekt veel
belangstelling (een expositie van de
St.Heenkunde Albergen).(Tw.C.26-11-1981).

Wethouder Aveskamp: Geen tweede Huls-
beek. Plan natuurerf Singraven kan
prullenbak in.(Tw.C.27-11-1981).

Natuurerf voor Singraven in van de
baan (Tub.27-11-1981).

Overijssels jaarboek gewijd aan
klederdracht.(Tw.C.28-11-1981).

Kerkdienst in Twente (in Delden op
zondag 29-11-1981)(Tw.C.28-11-1981).

Bij oude geschriften valt het op dat men de verslagen vaak met veel woorden en ophef beschreef. In ons huidige taalgebruik gaat men veel formeler te werk. Ga je nu (zoals in dit geval) holtingverslagen weergeven, dan ga je vaak, haast automatisch, over in deze lange uiteenzettingen. Misschien ook wel goed om misvattingen te voorkomen. De hierna volgende verslagen over holtingen, betreffende de schoolgeschiedenis van Lattrop, meen ik dan ook in deze trant te moeten weergeven. Geen letterlijk verslag, dat zou veel te lang worden, maar toch zo authentiek mogelijk. Het is een afspiegeling van een bepaalde tijd, waaruit men kan concluderen dat na geloofsonderdrukking, weer een vrijheid van geloofsbelijdenis aangebroken was. Dat dit ook tot excessen leidde, kan men eveneens afleiden uit dit verslag.

Op 6 november 1797 werd er te Lattrop op het erve "Bonkink" (Bonke) een holting gehouden. Waarnemend markerichter was H.R.G. Pagenstecher in kwaliteit als verwalter-landrentmeester van Twente. Assesoren waren: de prior van Frenswegen H.H. Zumbroek en de heer van Singraven, M.A. de Thouars.

Het voornaamste agendapunt van deze holting handelde over de herbouw van een publieke school in Lattrop. De aanleiding hiertoe was dat de publieke school, welke als zodanig ongeveer vijftig jaren had gefunctioneerd, in het voorgaande jaar, (1796), "met geweld om verre geworpen was" door de boermannen van Lattrop. Door die boermannen zelf was er een andere school "opgetimmerd".

Nu moest er op last van de provinciale verwalter van het Drostambt Twente weer een nieuwe publieke school gebouwd worden en dit op kosten van de marke Lattrop.

Het ligt voor de hand dat de meningen hierover verdeeld waren.

Door Zumbroek, prior van Frenswegen, wordt naar voren gebracht "dat wegens de tegenwoordige tijdsomstandigheden en omdat men nog niet weet, hoe het in 't ver-

volg in opzicht van de school zou kunnen geschikt worden, er voor alsnog geene schoole op kosten der marke behoorde te worden getimmerd, inplaats van die in den voorleeden jaare omvergeworpene schoole". Naar zijn meining kan de school, welke door de boermannen, inplaats van de omvergeworpen school is getimmerd, wel als publieke school worden gebruikt door meester Bonke, tot zo lang dat bij de nieuwe constitutie (wetgeving) blijkt, dat er een katholieke schoolmeester door de marke kan worden aangesteld.

Vervolgens brengen dr.A.Berents en pr.G.Aeijlts als gevolmachtigden van de heer Bentinck van Breklenkamp hun advies uit: Daarin stellen ze dat er tussen Bentinck en de schoolmeester reeds een kwestie was ontstaan over de eigendom van de plaats, waarop de vorige school stond.

Ook kon men van de vorige school eigenlijk niet zeggen, dat het een publieke school was, omdat door de publieke schoolmeester als zijn eigen school de schooldienst was uitgevoerd. Daarom hoefden de goeds-heren en eigengeërfden zich niet in deze kwestie te mengen. Bovendien kwam het hun voor, dat het onredelijk en hard zou zijn, als juist die betreffende school, welke in feite nooit eigendom van de marke was, maar alleen aan de publieke schoolmeester toebehoorde, weer door de marke moest worden opgetimmerd. Verder was de plaats waar de school stond totaal ongeschikt. Dit zou iedere onpartijdige, bij inspectie van deze plaats moeten beamen. Nu er toch reeds een nieuwe school was getimmerd en voltooid, kon ter vermijding van nuttelooze kosten, deze door de publieke schoolmeester bij tijd en wijle naar behoren gebruikt worden. Namens Bentinck bieden ze de plaats, waarop deze school staat en diens eigendom is, belangeloos aan.

Dr.J.E.Hubert als gevolmachtigde van het huis Ootmarsum is van oordeel dat de school weer op dezelfde plaats moest komen, als waar vorig jaar de met geweld omver geworpen school heeft gestaan. Ook al omdat deze voormalige school ongeveer vijftig jaar geleden, toendertijd met uitdrukkelijke toestemming der marke, op gemeenschappelijke markegrond en tot algemeen nut der marke was getimmerd. De schooldienst was daar sedert lange tijd ongehinderd uitgevoerd.

De Thouars was dezelfde mening toegedaan, evenals de eigengeërfde Berend Dasselaar. De eigengeërfden Jan Leferink en Jan Wiggers echter, sloten zich aan bij de mening van dr. Berendsen, pr. Aeijlts en de prior van Frenswegen.

Tenslotte neemt Pagenstecher het woord. Ondanks alle redenen die naar voren gebracht waren, om de school met geweld omver te werpen, is hij toch van mening dat door zijn principalen (lastgevers) deze redenen niet voldoende zullen worden bevonden.

Hij vindt het dan ook raadzaam om de order van de provisioneel-verwalter van het Drost-ambt Twente op te volgen, te weten: het dadelijk herstellen van de vorig jaar omvergeworpen school en wel zodanig als het ten meeste voordeel van de marke zal strekken. En op dezelfde plaats waar de school stond, of na plaatselijke inspectie, op een plaats welke daarvoor beter geschikt is. Ook meent hij dat, omdat de goeds-heren en eigengeërfden over deze kwestie niet eensgezind zijn, hij zich tot zijn principalen zal moeten wenden, om te vragen, hoe hij zich verder in deze kwestie zal weten te gedragen.

Tot zover het verslag van deze holting. Men kan zich afvragen waar nu feitelijk deze scholen hebben bestaan. Misschien dat de erfnaam "Schoolboer" in Lattrop hiermee in verband moet worden gebracht.

Meerdere holtings volgden nog, die gewijd werden aan deze kwestie. De volgende was op 30 april 1798 wederom op het erve Bonke. Uit het verslag blijkt dat de provisionele verwalter van het Drostambt Twente op 3 april van dat jaar opdracht gegeven had, om op straffe van een nader te stellen geldboete, dat de marke binnen een termijn van zes weken moest voldoen aan de Resolutie van het Intermediair (bemiddelend) Administratief Bestuur van het voormalig Gewest Overijssel van 16 maart 1798.

In deze Resolutie werden de Goedsheren en Eigengeërfden gelast om onmiddellijk de vernielde school te herstellen op kosten van de marke.

Op deze holting werd een commissie benoemd. Naast de verwalter-markenrichter Pagenstecher werden benoemd: de prior van Frenswegen en de eigengeërfden Dasselaar en Leferman. De eerste taak van deze commissie was om

de meest geschikte plaats te vinden voor de school; eveneens moest ze het daartoe benodigde hout aanwijzen. Vervolgens moest op basis van een op te maken bestek de bouw van de school aanbesteed worden. Op 7 mei daaropvolgend brengt de commissie haar rapport al uit.

Hieruit blijkt dat na inspectie hun bevindingen zijn "dat de plaatse in Lattrop genaamd Op den Berg" het meeste geschikt is om de school te plaatsen. De gecommiteerde Jan Leferink echter kan zich hiermee niet verenigen. Later blijkt waarom hij hier tegen was. Als namenlijk op een holting, gehouden op 1 juni 1798, definitief besloten wordt de school op de berg te plaatsen wordt in het holtingverslag vermeld: "Ik ondergetekende Jan Leefferink zegge wel te mogen lijd- den, dat de school op den Berg word gezet; doch niet op zijne potegrond."

Dus een stukje eigenbelang!

Oudere inwoners van Lattrop zullen zich deze marke- school nog wel weten te herinneren. Tot ca.1922 was deze school nog in gebruik en de plaats waar de school stond is nu nog bekend als "'n Schoolbèèrg".

(Wordt vervolgd.)

J.A.den Ouden.

Denekamp

LATTROP. De Dinsdagmiddag ge- houden aanbesteding van het bouwen van een school van 4 lokalen voor het Kerk bestuur alhier is niet doorgestaan wegens gebrek aan inschijvers.

Uit: Twentsche Courant

11 juni 1921

O ver het mierenvolkje wordt in gunstige zin gesproken in het oudste boek op aarde, de bijbel. "Ga tot de mier gij luiaard, Zie haar wegen en wordt wijs". Zo riep koning Salomo de luiaard toe omstreeks het jaar 950 voor Christus. Kennelijk kan een luiaard iets van dit nederig schepsel Gods leren. De bijbel geeft te kennen dat de mieren, instinctief wijs zijn, dat ze diep nadenken, intelligente plannen ontwerpen en die ook uitvoeren. Door Otto van Bismarck werd eens gezegd: "als de wedergeboorte bestaat en ik iets te zeggen zou hebben over de manier waarop, geloof ik vast en zeker dat ik het liefst een mier zou zijn." Dat schepseltje is een onderdeel van een volmaakte politieke organisatie. Ze hebben allen de dure plicht te werken en hun leven nuttig te besteden.

In de mierenstaat onderscheiden we twee grote groepen, de steriele mieren (dit zijn de wijfjes waarvan de genitaliën niet ontwikkeld zijn) en de geslachtsdieren. De steriele mieren zijn bij sommige soorten van het type werksters, bij anderen zijn ze onderverdeeld in twee grote subkasten, n.l. werksters en soldaten. Soms zijn deze subkasten nog verder onderverdeeld afhankelijk van verschillende taken, die nu een keer in de mierenstaat verricht moeten worden. Zoals de zorg voor de nakomelingschap, het aanleggen van voedselvoorraden en de verdediging van de mierenstaat tegen hun vijanden.

Mét de termieten behoren de mieren tot de sociaal hoogst ontwikkelde dieren ter wereld. Hun nesten zijn van uiteenlopende aard en er bestaat een grote verscheidenheid van vorm, van nestmateriaal, alsmede van bouwtechniek. De meest typische vorm van nesten, waar stelselmatig plantaardig materiaal, naast gewone aarde wordt gebruikt, vinden wij bij de rode bosmier (*Formica rufa*). Deze maakt een geweldige grote koepel, terwijl de grauwwitte weide-mier (*Lasius niger*) zijn nest bij voorkeur onder stenen, palen en plaggen maakt, of genoeg neemt met een nietig opgeworpen hoopje aarde in het gras met daaronder enkele onderaardse gangetjes. Omdat het grote

leger van de rode bosmier constant aan het nest blijft bouwen, neemt dit vanzelfsprekend in hoogte en omvang toe. Hoe groter het volk, hoe groter het nest. Het is onvoorstelbaar hoe die nijvere diertjes van de vroege morgen tot de late avond ijverig in de weer zijn, hoe ze bouwen, sjouwen, lijden en strijden voor hun bestaan. Bij de mieren geldt maar één devies; "Gij zijt niets, uw volk is alles, aan het werk en snel." Je ziet ze dan ook de gehele dag bouwen, sjouwen en oogsten. Het nestmateriaal wordt met grote zorg bij elkaar gesprokkeld. Vandaar dat men in Twente -en zeer terecht- dit volkje de naam heeft gegeven van sprokkelēmpen (sprokkelmier) of miegēmpen. Dit laatste komt van het woord miegen (pissen).

Deze naam heeft te maken met spuiten van mierenzuur. Als een rode bosmier gestoord wordt, springt ze onmiddellijk in afweerhouding, gaat vervolgens op haar vier achterste poten staan, krult het achterlijf onder het borststuk naar boven en spuit het mierenzuur omhoog. Als je goed oplet kun je vaak de straaltjes mierenzuur omhoog zien spuiten. De rode bosmier verdedigt zich door een snelle beet, kromt daarna zijn achterlijf en spuit ongeveer tegelijkertijd het mierenzuur in de wond. Dit is een zeer pijnlijke gewaarwording, die ik meerdere malen aan den lijve heb ondervonden. Het mierenzuur is een alifatisch organisch zuur met de formule HCOOH . Het is een kleurloze scherp ruikende vloeistof (en het sterkste alifatisch organisch zuur), dat bovendien ook voorkomt in de haren van sommige rupsen en in de brandklieren van de brandnetels. Het werkt blaartrekkend en is zoals reeds vermeld zeer pijnlijk. Vroeger ging ik wel eens met mijn vrouw en kinderen naar zo'n groot mierennest om die beestjes te bewonderen. Ook liet ik hen dan kennis maken met het mierenzuur. Wij namen dan een blikken doosje dat we aan een stok bevestigden en daarmee streken wij enkele keren door het mierennest. De bedreigde mieren kropen en krioelden dan door elkaar, kromden hun achterlijf en spoten hun gifblaasjes leeg op het blikken doosje. Daarna trokken wij het blikje snel terug en gingen er beurtelings aan ruiken. Je voelde dan meteen hoe je adem door het mierenzuur beklemd werd. Het is ongeveer te vergelijken met de

werking van amoniak, als jedaaraan ruikt wordt je adem als het ware ook afgesneden.

Het is een lust om eens bij een nest van de rode bosmier te gaan kijken. Soms bestaat zo'n kolonie wel uit 50.000 tot 100.000 diertjes. Het zijn omnivoren, (alles-eters). In zo'n geweldig leger is de behoefte aan voedsel zeer groot, hetgeen de mieren dwingt om te jagen en te oogsten. Om in hun behoefte te voorzien vangen ze dagelijks wel honderden insecten, die ze opslaan in het mierennest. Zodoende zijn ze erg nuttig bij de bestrijding van schadelijke insecten. Ook zijn ze verzot op zoetigheid, maar boven alles zijn ze gek op "melk" van bladluizen. Deze worden door de mieren gemolken. Ze maken met hun sprieten enkele strelende bewegingen waarna de bladluis een helder zoet vocht loost. Wanneer de bladluizen door veedieven worden bedreigd, dan worden ze door de mieren in bescherming genomen en vaak meegenomen naar hun nest. Ook worden de rupsen van het gentiaanblauwtje door de mieren meegenomen naar hun nest. De rups van deze vlinder scheidt uit twee klieren op de rug een zoete vloeistof af, waar mieren verzot op zijn. Mieren, die zo'n rups vinden, slepen hem onmiddellijk mee naar hun nest, waar ze hem verlekerd zitten af te likken, waarna de rups op zijn beurt enkele druppeltjes zoete vloeistof afscheid. Het mierennest is voor de rups een ideale verblijfplaats, waar hij veilig is tegen zijn natuurlijke vijanden. In dit nest brengt hij veel schade toe aan eieren, larven en poppen van mieren. Door het zoete vocht dat de rups afscheidt houdt hij de mieren voortdurend tevree. Nadat ze gezamenlijk hebben overwinterd, komt het moment dat de rups op een goede morgen als vlinder herboren wordt. Dit gebeurt altijd in de vroege morgenuren. De mieren zijn dan nog wat suf, zodat de vlinder kans heeft om te ontsnappen, voor de mieren het bedrog ontdekken.

Het is trouwens echt de moeite waard om de mieren eens wat van nabij te bekijken. Je ziet dan al die duizenden mieren kris kras door en over elkaar lopen. Ze lopen het nest in en uit en het is een drukte van belang. Sommigen zie je slepen met nestmateriaal, weer anderen met een vlindertje, vliegje of een vleugeltje van een of ander insect. Geen opstapel is

voor hen te groot, ieder takje of insektje, al is het ook veel groter en zwaarder dan de mier zelf, wordt met grote krachtsinspanning naar het nest gesleept. Als de last voor één mier te groot wordt komen anderen te hulp; ze geven de strijd nimmer op.

Vaak zie je hoe ze een takje of insekt met vereende krachten naar het nest slepen. Zo heb ik dit voorjaar een leuke proef genomen met een meikever, die ik ergens dood langs de weg had gevonden. Ik heb een ijzerdraadje genomen en dit door de meikever gestoken. Hierna heb ik het ijzerdraadje, waaraan de meikever was bevestigd, in de grond gestoken bij een mieren-nest van de rode bosmier. Na enige tijd geduldig wachten zag ik een mier op de meikever af lopen. Zij probeerde het beestje weg te slepen. Dit lukte echter niet omdat het geheel vast in de grond zat. De mier begon te rukken en te trekken en werd steeds nijziger. Maar hoe hij ook rukte en trok er was geen beweging in te krijgen. Het duurde niet lang of een andere mier schoot te hulp. Ook met zijn tweeën lukte het niet. Beide mieren staakten de strijd, althans zo leek het, ze gingen weg en kwamen tot grote verbazing even later met een heel legertje mieren terug. Als uitgehongerde wolven stortten ze zich op de dode meikever. Met grote onverschilligheid gingen ze de meikever te lijf. Na enige tijd was het beestje geheel ontleed. De ene mier sleepte een poot naar het nest, de andere zag je met een vleugel of spriet lopen en zo duurde het niet lang of het ijzerdraadje stond nog alleen als een schandpaal rechtop in het zand. Het was een pracht schouwspel en ik heb daar dan ook uitbundig van kunnen genieten.

Ondanks dat die kriebelbeestjes zo venijnig kunnen bijten en steken hebben ze toch nog verschillende natuurlijke vijanden. Hun grootste vijanden zijn wel de bosfazanten en spechten. Deze beide families hebben het voornamelijk op de mieren voorzien. Vooral de groene specht is verzot op het malse mierevlees. In de winter, als het voedsel wat schaars begint te worden, zien we hem van het ene mierennest naar het andere trekken om zich tegoed te doen aan de mieren en hun larven. Met grote onverschilligheid, zonder zich ook maar het minst van de dreigende mieren aan te trekken, hakt hij, met zijn sterke snavel, de

mieren nesten uit elkaar. Met zijn lijmerige tong, die hij ongeveer acht centimeter naar buiten kan brengen en waarvan het voorste gedeelte van weerhaakjes is voorzien, haalt hij de mieren en hun larven uit het nest. Ook amfibieën, zoals kikkers, padden en hagedissen versmaden de mieren niet. Onder de insekten zijn het vooral de larven van de groene zandloopkever en de larven van de mierenleeuw, die het nog al eens op de mieren hebben voorzien. Omdat die larven minder snel zijn dan de mieren gaan ze zeer slim te werk. Hier geldt ook het devies: "wie niet sterk is moet slim zijn". En dat zijn ze zeer zeker. De larf van de groene zandloopkever maakt bijvoorbeeld een loodrechte gang in de grond met aan de bovenkant een ronde opening. De kop van de larf vult de gehele opening. Hij houdt zich in de gang vast met behulp van een bultje op zijn rug. In die opening zit hij dan op de loer op toevallig passerende mieren of andere insekten, die hem als het ware op een presenteerblaadje worden aangeboden. Deze larven kun je meestal, eind mei of begin juni, aantreffen op de wandelwegen in het natuurreservaat de Bergvennen. De larven van de mierenleeuw daarentegen gaan heel anders te werk. Zij graven een trechtervormig kuiltje in het zand en verbergen zich dan vlak onder het kuiltje in de trechter met opengesperde kaken. Elke mier of ander insekt dat in het kuiltje glijdt, wordt onmiddellijk met de sterke kaken gegrepen en uitgezogen. Naast deze vijanden zijn er nog verschillende andere insektenetende vogels, die het op de mieren hebben voorzien, maar deze categorie maakt meestal van een speciale gelegenheid gebruik, zoals van een mierenbruiloft.

De vliegende miertjes worden dan door de vogels, bij tientallen uit de lucht gegrepen.

Het is echt de moeite waard om van zo'n mierenbruiloft getuige te zijn. Er word je dan een fantastisch schouwspel aangeboden. Je hoeft daarvoor niet altijd naar buiten te trekken. Bijna in alle steden en dorpen komen wel mieren voor. Vooral de nesten van de grauwwitte weidemier (*Lasius niger*). Deze familie huist meestal onder stenen, palen, planken of plaggen. Zijn deze niet aanwezig dan nemen ze graag genoegen met een plaatsje in het gras of gazon, bestaande uit nietig opgeworpen hoopjes aarde, met daar-

onder enkele gangetjes. Deze miertjes zie je in de zomer overal bedrijvig rondlopen. Ze zijn verzot op zoetheid en zo komen ze vaak tot grote schrik en ergenis van de huisvrouw, onze woningen binnen om zich tegoed te doen aan allerlei lekkernijen. Deze mieren zijn allemaal werksters; dat wil zeggen steriele wijfjes.

Trouwens mierenvolkeren bestaan allemaal uit wijfjes en wel bevruchte en onbevruchte wijfjes. Mannetjes hebben daar niets te vertellen. Hun leven is zeer kort en duurt maar enkele dagen. Ze mogen zich uitleven wanneer ze de potentie van de puberteit hebben bereikt. Dit is dan tijdens de paring, die meestal geschiedt op een zwoele zomerdag laat in de namiddag.

Mijn vrouw en ik waren op maandag 3 augustus 1981 getuige van zo'n mierenbruiloft. Wij hadden al meerder malen een mierenbruiloft gezien en het was dus voor ons geen nieuwtje. Maar een mierenbruiloft van zo'n omvang hadden wij nog nimmer gezien. In een stukje gazon achter onze woning, ter grootte van zestien vierkante meter bevonden zich veertien nestjes van de grauwwitte weidemier. Deze nestjes lagen als mininolshoopjes tussen het gras verscholen. Die middag omstreeks drie uur zagen wij de eerste gevleugelde mieren, uit hun onderaardse gangetjes naar boven komen. Hun aantal groeide gestaag. Ook de mieren uit de andere nesten kwamen ongeveer op hetzelfde tijdstip naar boven. Het duurde dan ook niet lang of al die honderden, ja zelfs duizenden mieren krioelden door en over elkaar. Opgewonden liepen ze tegen gras halmen, bloemstengels en zelfs tegen stoelpoten op, keerden weer terug en herhaalden hetzelfde spelletje weer opnieuw. Zenuwachtig trilden ze met hun ragfijne vleugeltjes. Zo ging het uren voort en het leek wel een soort vreugdedans. Omstreeks zes uur zagen wij de eerste mierenvliegjes het luchtruim kiezen. Mannetjes en vrouwtjes, uit al die nesten, gingen als op een afgesproken teken ongeveer tegelijkertijd de lucht in, vermoedelijk is dit om paring onder nestgenoten zoveel mogelijk te voorkomen. Moeizaam gingen de grote koninginnen omhoog. In het zonlicht leken ze wel op glinsterende zeepbelletjes. Na ongeveer een kwartier waren bijna alle mieren opgestegen om deel te nemen aan de mierenbruiloft. Sommigen, die

28

te lang treuzelden, werden door de werksters nagezeten en het luchtruim ingedreven, en zodoende gedwongen om aan de bruiloft mee te doen. Tijdens het opstijgen van dat geweldig mierenleger kwamen er plotseling enkele ringmussen uit de coniferen. Niets was hun kleine kraaloogjes ontgaan. Beurtelings schoten ze omhoog en behendig pikten ze de kleine mierenvliegjes uit de lucht, om er weer mee in de coniferen te verdwijnen. Dit duurde echter niet lang of van alle kanten kwamen verschillende soorten vogels toegeschoten. Voor hun was het op dat moment een soort luilekkerland. Ze bleven de mieren maar uit het luchtruim plukken. Zelfs vanaf de vijfver kwamen enkele libellen, die met grote snelheid door de wolk van mieren manoeuvreerden, doch deze trokken zich snel weer terug. Hoog boven ons, waar de mieren aan onze ogen waren onttrokken, speelde zich iets wonderlijks af. Duizenden mannetjes en vrouwtjes vlogen daar rond op zoek naar een huwelijkspartner. Het was een wilde jacht, ieder mierenmannetje en vrouwtje probeerde de bruiloft tot een zo goed mogelijk einde te brengen. Zo hebben wij die middag echt kunnen genieten van dit fascinerende schouwspel.

Meestal duurt zo'n mierenbruiloft niet zo lang. Na ongeveer een half uur komen de mannetjes en vrouwtjes weer naar beneden. De mannetjes sterven meestal kort na de paring, zoals dat bij de meeste insecten het geval is. Zij hebben de taak der voortplanting volbracht en hun aanwezigheid is niet meer nodig. De koninginnen wringen hun vleugels af, die ze net als de mannetjes voor slechts enkele uren hebben gekregen, en gaan dan op zoek naar een geschikte nestgelegenheid. Nooit zullen zij weer vleugels krijgen en nimmer zullen zij weer deelnemen aan een mierenbruiloft. Tenslotte blijven er van dat geweldige mierenleger maar weinig koninginnen over. Als ze na de bruidsvlucht weer op de begane grond komen sneuvelen er veel door het auto-verkeer en weer anderen worden onder voetzolen verpletterd of vallen ten offer aan kikkers, hagedissen, padden, spinners, wespen of andere insecten. Zo blijven er uiteindelijk maar enkele koninginnen over, die een geschikte nestgelegenheid weten te vinden en weer een nieuwe nieuwemierenkolonie kunnen stichten. Na de paring blijven de koninginnen fertiel, dat wil zeggen dat zo'n koningin voor

haar gehele verder leven vruchtbaar blijft. Wetenschappelijk is het vastgelegd dat een koningin een leeftijd kan bereiken van wel vijftien tot twintig jaar. Dit zou dan betekenen dat ze op haar twintigste jaar nog tientallen eitjes kan leggen die bevrucht zijn vanaf de eerste mierenbruiloft. Hier worden wij geplaatst voor een mysterie, iets onbegrijpelijks. Een wonder Gods mogen wij wel zeggen, hetgeen voor ons wel altijd een onopgeloste zaak zal blijven.

W.A.J. Nijhuis.

't Volk krioeln net deur meka
as 'n siegeaspa-nust

De witte, eivormige maakseis (C) die de mieren tussen hun kaken door de gangen naar buiten brengen, in de zon leggen en voortdurend omdraaien, worden ten onrechte voor mierenlarven aangezien. Het zijn de poppen, die zich uit de larven (B) hebben ontwikkeld, die op hun beurt weer uit de mierenlarven (A) zijn gekomen. Larven en eieren worden in de mierenhoop van kamer naar kamer gedragen, opdat ze steeds in een voor hun ontwikkeling juiste temperatuur liggen. Als de zon daalt, halen de mieren de poppen naar binnen en ze sluiten voor de nacht de ingangen af tegen kou en vocht.

Kerstmis zal in ieder gezin wel steeds een aparte plaats blijven innemen, al is er veel van het intieme verloren gegaan. Ik wil proberen onder woorden te brengen hoe vroeger, in het ouderlijk huis in Lemselo het Kerstfeest gevierd werd, zo in de jaren van vlak vóór en in het begin van de Tweede Wereldoorlog. Toen leefden moeder en vader beiden nog, toen waren de kinderen, voor zover ze al niet getrouwd waren, meestal met de Kerstdagen thuis. Kerstmis was toen nog het feest van de huiselijkheid. De eerste Kerstdag was er geen café geopend; de tweede Kerstdag was de dag dat de jongelui gingen dansen enzovoort.

Er zal in die jaren wel geen boer in Weerselo zijn geweest, die tegen de Kerstdagen geen varken had geslacht. Er was dus al veel drukte geweest met de slachtverwerking. Voor het overige viel er op een boerderij niet zoveel werk te doen, bij "spoor sneeuw" moest menig konijntje het onderspit delven. Verder herinner ik mij uit die tijd eigenlijk allemaal vrij strenge, soms heel strenge winters. Vaak met enorm veel sneeuw. Ik herinner me dat ik in de mobilisatiedagen 1939 's avonds vóór Kerstmis met twee dagen verlof naar huis kwam. In de trein had ik een soldaat uit Weerselo getroffen, Weiden, de zoon van "Boerkaamps Jens". Er lag ontzettend veel sneeuw. Op het station in Oldenzaal hoorden we, dat er geen bus naar Weerselo liep en dat men ook niet met een fiets door de Lemseler-es kon, omdat die totaal was dichtgesneeuwd. Sneeuwplougen konden er zelfs niet door. We waren dus wel gedwongen naar huis te lopen. Van Oldenzaal tot "Hams", aan het begin van de es (voorbij "Hams-zien-'n-bos" en "'n Scheutenkolk") ging het nog, je kon tenminste nog zien waar de weg lag, al moest je soms een halve meter of meer door de sneeuw stappen, voor je vaste grond onder de voeten kreeg. En er bleef maar een poedersneeuw vallen, die door de felle Oostenwind werd voortgejaagd en zich op ieder beschut plekje neerlegde. Maar toen we bij Hams, bij het begin van de es kwamen, was het net of er een Poollandschap voor ons lag.

Op sneeuw is het nooit stikdonker. We konden ons eerst nog oriënteren op het huis van Scheuten, voor in de es. Maar daarna was het mis. We konden niet de straat volgen, omdat die wat lager lag als de es en op sommige plaatsen wel met een meter sneeuw was bedekt. We moesten dus over het hoogste bouwland, daar lag de minste sneeuw. Het was een gelukkige omstandigheid, dat je toen nog geen prikkeldraad aantrof in de es, het was allemaal bouwland. We konden ons alleen in de sneeuwjacht oriënteren op de wind, die we schuin-rechts achter ons hielden.

Aan de vage contouren van bomen merkten we dat we Bergman en Peterman naderden. Toen we in de luwte van de begroeiing weer de weg trachtten te bereiken, kwamen we echter wel, via de hoge kant van "'n Kerkhof" in wel twee meter hoge sneeuw terecht, allemaal bijeengewaaide poedersneeuw. Daarna ging het wat beter. Als jonge kerel word je van zo'n tocht niet koud, maar het waren wel barre omstandigheden. En als je dan op Kerstavond, na zo'n tocht, weer in je ouderlijk huis bent en je zit met een kop koffie bij de brandende kachel, midden in de huiskamer of "veur-kökken", dan is het leven goed.

Steevast bestond de voorbereiding voor het Kerstfeest met het "te biechten gaan". Voor de geestelijken was dat een opgave. Die zaten al enkele dagen van te voren meestal van 's middags een uur of drie tot een uur of acht 's avonds vrijwel onafgebroken in de biechtstoel. De minst strenge had het juist het drukste. In Weerselo had de oude pastoor Haarhuis het altijd ontzettend druk. Het was een goedge man, met een pracht bos spierwit haar. De "Saaseler-boeren" gingen haast allemaal biechten bij pastoor Haarhuis. 'A'j ne koo heet stöllen en ie brengt 'n stet mer weerum, dan is't pestoor Haarhooes wal good" zeiden die van Saasveld, die bij hun eigen pastoor vermoedelijk meer penitentie zouden hebben gekregen.

Thuis stond in elk geval voor Kerstavond een grote kerstgroep opgesteld, altijd in de hoek in de "veur-kökken" of woonkamer. Altijd een kerstden boven een stalletje van berkehout, gedekt met stro, met een massa mos en oude gipsen beelden. Dat mos moest al dagen van te voren worden gehaald, altijd bij "Bergman zienen bos an de bek".

Ook moest er klimop bij zijn om het stalletje te versieren. Het geheel gaf dan een speciale sfeer en een lekkere geur in huis.

Met Kerstmis kon je alleen naar de Nachtmis of naar de Hoogmis. En steevast ging je 's middags naar de Vespers. Er was niet, zoals nu, de avond tevoren al een mis. En je moest nuchter blijven vanaf 's nachts twaalf uur.

Weerselo had toen nog zijn oude waterstaatskerk, uitgeleefd, met slechte banken, afbladderende verf en zonder enige verwarming. De banken waren in die tijd nog "verpacht"; ieder gezin had dus een bepaald aantal plaatsen, zodat er in de nachtmis eigenlijk altijd een tekort aan zitplaatsen was. Er moesten dus steeds mensen staan. (Ik praat niet over de tijd dat er in Weerselo behalve de pastoor ook een kapelaan was, toen waren er meer missen).

De Nachtmis was steeds om vijf uur 's morgens. Je moest dus om vier uur al je bed uit. Je kleeedde je gauw aan en ging dan lopende naar de kerk. Je moest vaak zorgen een half uur te vroeg in de kerk te zijn om nog een redelijke plaats te krijgen.

Veel mensen, vooral de ouderen, kwamen op klompen. Zoals ook nu nog waren er op Kerstmis drie H.Missen: de Nachtmis, de Dageraadmis en de Dagmis.

Toen de pastoor nog alleen was ging het als volgt. Eerst kwam de Nachtmis, in Weerselo was dat prachtig. Het had een mooi mannenkoor (Organist én Dirigent Jan ter Borg, en met zangers als de jongens van Vreeswijk, Benerink, Boerkamp en Bijen-Herman). Vaak werd een Mis gezongen, waarin steeds het thema van "Er is een roos ontsprongen" te herkennen was. Na de plechtige Nachtmis begon de pastoor Communie uit te delen. De mensen knielden in rijen aan de communiebank, iedereen ging te communie en dat duurde dus nogal lang. Maar ondertussen zong het zangkoor -met de andere mensen samen- het ene Kerstlied na het andere. Vaak prachtige oude Kerstliederen, die je nu nooit meer hoort. Na het communie uitdelen deed de pastoor dan de Dageraadmis, een stille Mis, waarbij weer Kerstliederen werden gezongen. Meestal duurde het geheel wel ongeveer twee uur en dat allemaal tijdens bittere kou (vaak) in een onverwarmde

kerk.

Maar och, toen kon je er nog tegen. En na de kerkdienst liep je weer een half uur terug naar huis, vaak met burens. En thuis??? Nou, de thuiskomst was ongeveer het mooiste van de hele Kerstmis. Want als je, vaak rillend van kou, thuis kwam dan wachtte daar de warme kachel, de hete koffie en vooral, de gebakken lever- en bloedworst, dampend in de pan. Dat was ongeveer het lekkerste wat je het hele jaar te eten kreeg. Want vergeet niet, je was nog steeds nuchter "vanaf 's nachts twaalf uur".

Vaak denk ik, dat het eigenlijk de moeite waard zou zijn ook nu nog de Kerstdagen op die manier te beginnen. De Kerstmorgen, allemaal om een uur of acht aan tafel bij een Kerstontbijt, waar je uitgehongerd aan begon. De rest van de morgen ging je beslist niet weer naar bed, je zat gezellig bij elkaar, er werden veel Kerstliedjes gezongen. En dat allemaal in een tijd, toen er nog geen vacaties bestonden, het leven sober was, maar beslist niet slecht. Al had je dan de Kerstdagen "eruit moeten werken", de twee vrije dagen en soms drie, waren vaak onvergetelijk.

Ik heb nog een paar van die oude Kerstliederen, voor zover ik mij kan herinneren, opgeschreven, die laat ik nu volgen:

Mensen, gij die waart verloren
Staakt het zuchten, jubelt vrij
Heden is God Zoon geboren
Heden werd hij mens als gij

Refr.: Laat ons ned'rig hem aanbidden
d'Godmens wonend in ons midden
Ere zij God, Ere zij God, Ere zij God
in de hoge.

Gij droegt Adams zware keten
Opgelegd door Satans nijd
Jezus kwam die boei verbreken
Hij heeft u van 't juk bevrijd. (Refr.)

Het geloof, de hoop, de liefde
Sierden uwe ziel niet meer
Jezus, die uw kommer greefde
Schonk 't verloren sieraad weer (Refr.)

Mensen, o bemint hem teder
En vergeet de liefde niet
Zingt uw loflied telkens weder
't Slapend kindje hoort uw lied. (Refr.)

(Dit lied klonk enorm mooi als het
gezongen werd door een zware mannen-
stem en de hele kerk het refrein
meezong).

Herder, hoe, ontwaakt gij niet
Wat is op dit uur geschied??
Want een stem van hemelingen
Klonk door d' ongemeten kringen
Gloria, gloria
O, welk wonder mag deez' nacht
Op de aardbol zijn volbracht
Want een goddelijke stem
Die riep ons naar Bethlehem.

Hoort gij ginds die engelenstem
Zij riep ons naar Bethlehem
Van een maagd, door God verkoren
Is ons 't goddelijk Kind geboren
Gloria, gloria
En de Schepper van 't heelal
Ligt daar in een arme stal
Laat ons spoeden naar dat kind
Tonen dat ons hart het mint.

(Er was zeker nog een vers méér,
maar dat wil mij niet meer helemaal
te binnen schieten).

J.A.Veldhuis (†)

Op de foto: Bek-Toon. Links van hen Herman Borggreve.
Vóór hen Jo Keizer en daarnaast meij. Wief-
ferink (onzichtbaar).

Na de oprichting van het landkruis in de Mekkelhorst in 1930 en een tweede in 1932 in Noord Deurningen werd er, in de parochie van de H. Nicolaas te Denekamp, een derde geplaatst aan de Bentheimerdijk (bij huisnummer 5), wederom in de Mekkelhorst.

We schrijven dan het jaar 1934, waarin de eigenaar van de boerderij "Bekboer", A. Bekhuis, ofwel "Bek-Toon" op zekere dag bezoek kreeg van B. Havermann, een molenaarsknecht uit Duitsland. Deze man zocht in onze streek werk, maar dat ging nog niet zo gemakkelijk. Tijdens het zoeken naar werk wilde hij graag bij Bekboer overnachten. Bekboer had hier geen bezwaar tegen; als tegenprestatie werkte Havermann op de boerderij van "Bek-Toon".

Op zekere avond, gezellig kuierend bij het open vuur van Bekhuis, kwam het in 1930 opgerichte kruis in de Mekkelhorst ter sprake en daarbij verbaasde het de werkzoekende Duitse molenaarsknecht, dat er in onze omgeving zo weinig landkruizen stonden. Dit in tegenstelling tot direkt over de grens, waar veel meer landkruizen voorkwamen.

Hij stelde daarom zijn "tijdelijke" baas voor om direkt aan de weg bij de boerderij nog een landkruis op te richten, waar Bek-Toon toen enthousiast voor werd. De plannen waren snel gemaakt; Bekboer zou het hout leveren en buurttimmerman Jan Blokhuis, ook wel "Kiskes-Jan" genoemd, stelde zich beschikbaar om het kruis te maken. Havermann zou zorgen voor het corpus, dat hij uit Ober Ammergau liet komen.

Het kruis werd in een record-tempo door de bekwame timmerman Blokhuis vervaardigd en toen het corpus uit de Beierse Alpen bij de familie Ekelhof in Nordhorn was aangekomen, werd het enige dagen daarna reeds op het inmiddels gereedgekomen kruis aangebracht, dat geplaatst was bij de ingang van de boerderij.

Het kruis heeft een dakje en staat goed verankerd in een betonnen voet. Aan de voet van het kruis ligt een Bentheimer steen, waarop de volgende tekst is ingebeeld: "Dit kruis is geplant door A. Bekhuis geb. 1868"

en B.Havermann geb.1901".

De steen werd gehouwen door de erfgenaam van Bekhuis en huidige bewoner H.Bos (Bek-Hennie).

Het corpus is uit eikehout gesneden.

Het geheel wordt door een eenvoudig, van latten vervaardigd hekwerk omgeven, terwijl ook gelijk de thans nog aanwezige rhododendrons werden geplant.

Vanaf de oprichting tot nog voor enkele jaren kwam de buurt tijdens de kruisdagen bij dit landkruis bijeen om God te bidden voor het welslagen van de komende oogst.

Melaas heeft de tand des tijds aan dit fraaie ambachtswerk geknaagd, maar Bek-Hennie heeft mij verzekerd voor spoedig herstel te zullen zorgdragen. Voorwaar een goede zaak, een applaus waard! Zo zal dit landkruis tot in lengte van jaren behouden blijven; zo bijzonder van belang omdat er in onze omgeving destijds weinig zijn opgericht.

Vast werk heeft de molenaarsknecht er trouwens niet door in onze streek mogen vinden.....

Bernard Derkman.

Neemt proef met onze fijne soorten

KOEKJES en GEBAK

— Dagelijks vers —

Probeert ons luttel

KRENTENBROOD

ook eens — Alles eerste kwaliteiten grondstoffen

Ook in

KRUIDENIERS & BAKKERSWAREN

scherp concurrerend Bel aanbey

Firma WOLTERINK-MEENHUIS

Wilhelminastraat 11 - Tel. 202 - DENKAMP

advertentie uit
dertiger jaren

Menig lezer zal onlangs bezoek hebben gehad van een taxateur voor onroerend-goed-belasting. Ook menigeen zal bekropen zijn door het gevoel, dat daarmee de zoveelste "aanslag" werd voorbereid op diens financiële positie, om van "solidariteits-heffing" nog maar te zwijgen.

Doch troost u: reeds eeuwen geleden was u dit ook niet bespaard gebleven. Had de -provinciale- overheid geld nodig, dan werden onverwijld "schatters" op pad gestuurd om de bezittingen der mensen te taxeren, waarover dan de 500e of 1000e penning als belasting betaald diende te worden.

In 1693 drongen de Staten van Overijssel -als opdrachtgever- er bij de schatters telkens op aan, "dat men eerder bij taxatie te hooge als te leege een ieder zal aanslaan, om des te bequamer een egale taxatie uit te vinden." In 1703 luidt het zelfs, dat niemand lager getaxeerd mag worden dan de vorige keer!

Van het totaal van alle kontanten, huizen en landerijen die men bezat, diende de 500e penning betaald te worden; schulden mochten evenwel afgetrokken worden van het vermogen. Vrijgesteld van deze belasting waren de vermogens van de provincie zelf, de Ridderschap en steden, alsmede de kerken.

Ook ieder die minder dan 500 gld. aan vermogen bezat, was van deze belasting vrijgesteld.

In 1675 bestond het dorp Denekamp uit zo'n 48 huishoudens; dit weten we uit het zgn. vuurstedengeld-register uit dat jaar.

Van deze 48 namen waren er vijf, die een vermogen bezaten van 500 gulden en meer; deze vijf mensen dienden dus het 500e deel daarvan te betalen als ver-

mogensbelasting. Die "rijken der Denekamper aarde" in 1675 waren:

- Jan Geerlichs: vermogen getaxeerd op 1500gld.
- Froen: 2000gld.
- Berent Smitt : onbekend
-Albert Greven: 1000 gld.
- Herman Wigbolts : 500 gld.

Deze bedragen mogen in onze ogen belachelijk laag lijken, U dient ze echter met minstens 50 te vermenigvuldigen, om de geldbedragen enigszins te kunnen beoordeelen naar hedendaagse maatstaven. We komen dan omgerekend op bedragen van respectievelijk: minstens 75.000 g., 100.000 g....., 50.000 en 25.000 gulden. Om een indruk te geven van de waarde der vermogens in de 17e eeuw, ziet u ter vergelijking: voor de schoolmeester kocht men in 1644 een huis uit Gildehaus, voor 120 gulden (vijf gebond groot, met twee afkubbingen, een planken gevel en stro als dakbedekking).

Een nieuwe dorpsschool bouwden de Denekampers in 1657-'58, voor zo'n 350 gulden.

Wie waren deze vermogende Denekampers?

Jan Geerlichs, ofwel Johannes Gerlacijs, was eigenaar van het erf de Loyne aan de Brink; hij was doctor in de rechten en kwam oorspronkelijk uit Oldenzaal. Zijn naam is o.a. bewaard gebleven in een opschrift in een eiken balk van het v.m. erf de Loyne of Luinink, nu in bezit van de familie Koekkoek in de Knik: "Renovata domus Iohann. Gerlacio et Gertruda Elfers coniugibus MDCLXXXIV."

In dat jaar (1684) zal het huis gerenoveerd zijn door genoemd echtpaar.

Froen: misschien Berent Froen of Froom, burger van Burgsteinfurt, in 1674 benoemd tot schoolmeester te Denekamp. Tussen 1678 en '84 is hij weer vertrokken naar Burgsteinfurt.

Berent Smitt: diens vermogen is niet ingevuld; hij was vermoedelijk smid, doch is verder onbekend.

Albert Greven: ook van deze inwoner van Denekamp zijn geen nadere bijzonderheden gevonden.

Herman Wigbolts: hoogstwaarschijnlijk eigenaar van herberg "de Swaen", later hotel "de Zwaan", gelegen tegenover de toren der St.Nicolaaskerk. Een gelegenheid, frequent bezocht door o.m. de toenmalige bei-

aardiers der kerkklokken, getuige diverse kerkelijke rekeningen uit die tijd.

Zonder bier ging in die dagen niet veel; zo werd bij het opbouwen van het schoolmeestershuis in 1644 voor 19 gld. aan bier gedronken: 'n zesde deel van de aankoopkosten van het huis.....

De overige inwoners van ons dorpje waren minder beedeeld met geld en goederen. In een hoofdgeldkohier en het reeds genoemde vuurstedengeld-register van 1675 staan de namen van de 48 gezinnen of huishoudens van het dorp. Iedereen, ouder dan 16 jaar, moest in dat jaar een bedrag aan belasting betalen, het zgn. hoofdgeld. Evenzo moest van elke "vuurstede , oven, brouwketel en smidse" drie gulden betaald worden.

Voor 17 namen stond een "p" genoteerd, hetgeen "pauper" betekent: arm, dus niet in staat om te betalen. Deze armen betaalden geen hoofdgeld en geen vuurstedengeld, het waren mensen met een niet gemakkelijk dagelijks leven.

Hun namen zijn: Oerst Herman, Maet Herman, Herman Jansen, Koeken Teele, Smit Bertholt, Schoel Jan, Clunder Herman, Grunt Lose, Alofs Berent, Rademakers Geert, Jan Schulten, Hendrick Alberts, Kotter Luijcken Herman Schulten, Swenne Heeten wed., Gosens Berent en de Cluse.

(De naam "Koeken" kan te maken hebben met de nog steeds gebruikte straatnaam "Kokensteeg"; "de Cluse" is de naam van het boerderijtje "de Kloeze" bij de ijsbaan, oudtijds in kerkelijk bezit.)

Dan is er nog de middengroep de "modale köttelpeer" zo U wilt: de mensen die niet arm werden genoemd, wel hoofdgeld en vuurstedenbelasting betaalden, maar géén vermogen bezaten, dat boven 500 gulden uitkwam.

Hollandse

driegulden=

3x20=60 stuivers

Deze 26 gezinnen of huishoudens der middengroep waren in 1675:

Luijers Geert, Derck Greven, Hendrik ter Schiphorst, Cuiper Berent, Jan Voortmade, Coenraad Sanders, Ellen Luijcken, Schop Bertholt, Claes Wigbolts, Sander aen de kerckhof, Bertolt Cuiper, Velt Luijcken, Frans Martijn, Gerrit Hendricks, Armken Schiphorst, wed. van Luijcken Rakers, Hoornen Geert, Toben Herman, Claes Jan, Sprakes Luijcken, Hendrick Kistgen, Herman de Kock, Gerrit van Besten.

Toben en Kistgen waren toen nog eigennamen, nu nog in gebruik als nadere aanduiding van de families Oude Elferink en Blokhuis: Teupen en Kiske.

Ellen Luijcken was afkomstig van het erf Ellen, nu Blokhuis, aan de Molendijk.

Tenslotte dienen de "echte" rijken nog vermeld te worden.

Deze woonden niet zozeer in het dorp, als wel op de havezathen in de omgeving: Singraven, Beugelskamp, Breklenkamp en adellijk huis Harseveld.

Gerhard Borchard Sloet, bezitter van Singraven, zag diens huis, watermolen, boerderijen, landerijen en kontanten, getaxeerd op 80.000 gulden (tegenwoordig minimaal 4 miljoen gld).

Wolter Voet op Beugelskamp zag zijn vermogen getaxeerd op 60.000 gulden, nu minstens drie miljoen. Hieronder vielen zijn huis, landerijen, en boerderijen als Alerdink-Pott aan de Brink, de Scholte van Denekamp, Mensink, Schalman en Oelerink in Beuningen.

Jonker Gerhard Adolf Bentinck tot Brekelincamp was in 1670 overste in het leger van de bisschop van Münster, en een tijdlang Drost van de graafschap Bentheim. In 1672, na de inval der Münsterse troepen in Overijssel, was hij zelfs even de Stadhouder van Overijssel namens bisschop Van Galen. Zijn vader was de bouwheer van het huis Breklenkamp. Zijn vermogen in 1675 was aanzienlijk: 150.000 gulden, tegenwoordig minimaal 7½ miljoen.

Tot slot werd het vermogen van Batthasar up den Berge van Harseveld geschat op 87.000 gld., omgerekend zo'n

4,3 miljoen gulden. Het huis Harseveld was geen havezathe, doch slechts een "edelmanshuys", tot in de vorige eeuw gelegen aan de Dinkel, iets stroomafwaarts van de plek, waar de Dinkel onder het kanaal Almelo-Nordhorn wordt geleid.

Wanneer we de armoe, welstand en rijkdom van Denekamp plaatsen in een iets breder blikveld -(Twente)- dan kan dit artikel besloten worden met een overzicht van de aantallen en de grootte der vermogens over geheel Twente, tevens uitgedrukt in procenten van het totaal.

I. Vermogen van	68 vermogens	3.991.500 gld.
10.000 gld. en meer	= 1,5% v.h.	of 73,6% v.h.
	totaal	totaal
II.A. 2000 tot	247 vermogens	893.000 gld.
10.000 gld.	= 5,5%	of 16,4%
II.B. 500 tot	2805 vermogens	540.500 gld.
2000 gld.+mensen	= 62,3%	of 10%
die alleen hoofdgeld betaalden		
III. armen: geen vermogen, betaalden geen hoofdgeld	1385 namen	-----
	= 30,7%	-----
totaal	4505 namen	5.425.000 gld.
	= 100%	= 100%

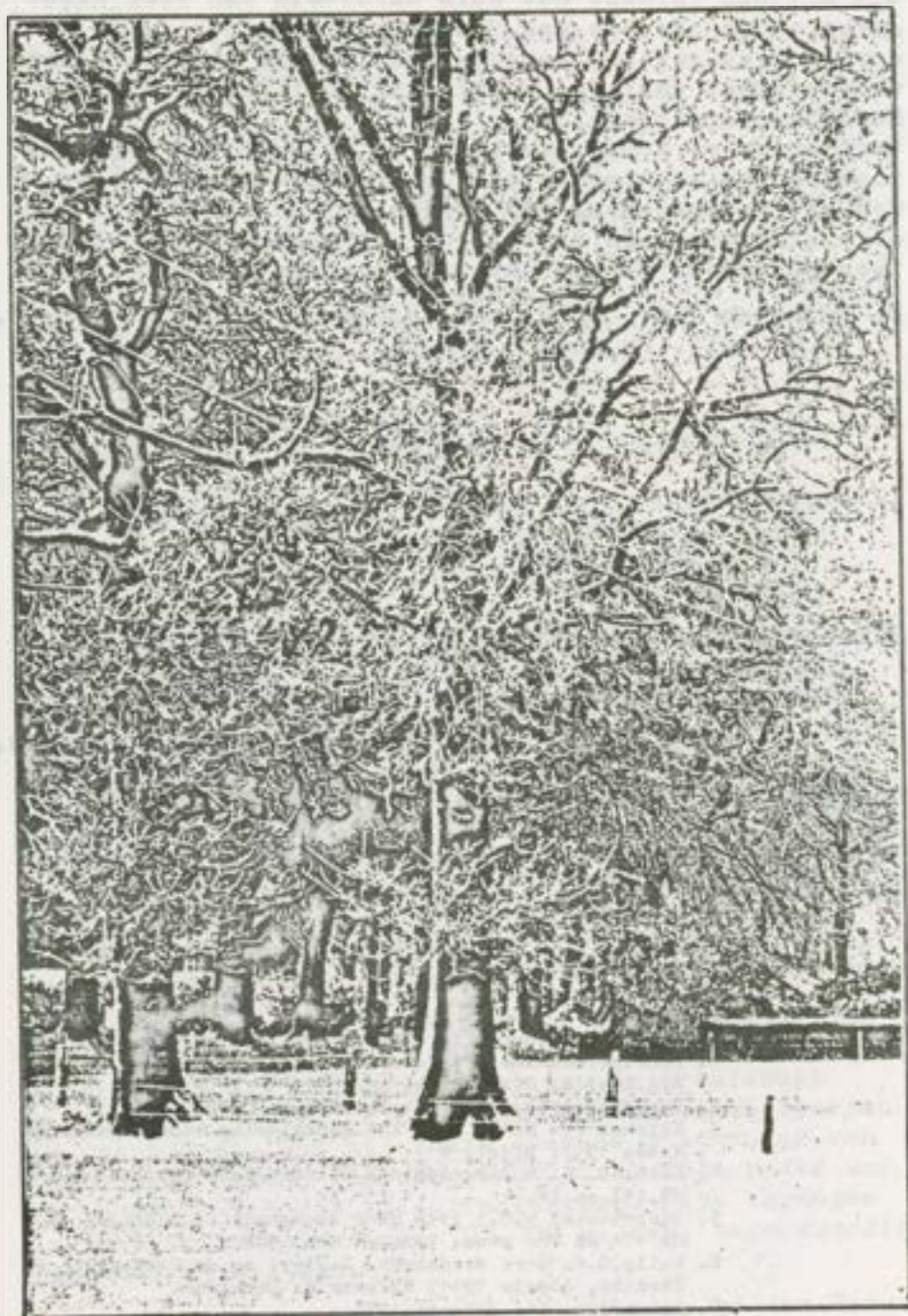

1 stuiver

Guus Goorhuis.

Bronnen/literatuur: (in volgorde van belang i.c.)

1. Hoofdgeldboek: reg. v.d. 500e penning, 1675; R.A.Zwolle, Statenarch. nr.2681.
2. Vuurstedereg. 1675; Statenarch.nr. 2199.
3. Slicher van Bath, B.: Een samenleving onder spanning. Assen 1957; hfdst. V
4. Döhmman, K. & Dingeldein, W.H.: Singraven, Brussel 1934; dl.III en IV.
5. Dingeldein, W.H.: Iets over de school te Denekamp in de 17e en 18e eeuw; Versl.& Med. 1939.
6. Kuile, G.J. ter: Geschiedk. aantek. op de havezathen v. Twente, Almelo 1911; Harseveld- Breklenk.
7. Inschrien, 't: Januari 1975.
8. Dingeldein, W.H.: De klokken van Denekamp, Zwolle 1947.

WINTERTIJD

De wintertijd met veelal donkere luchten,
doet menig mens in eenzaamheid verzuchten,
wat zijn de nachten lang, de dagen kort,
bedenk dan toch dat het weer zomer wordt.

Om te genieten van al haar kleurentooi,
Lente, zomer, herfst en winter,
elk jaargetij is mooi.

O Schepper van deez grote aarde
laat ons de kille wintertijd
ook schatten naar haar waarde.

Nu alles in de natuur schijnt af te sterven
weet toch iedereen dat na korte tijd
wij weer bloemen zullen erven.

D.Holsbeek-Meiers.

de toren van de Stiftskerk te Metelen
(gebouwd midden 13e eeuw)

Een titel voor een verhaal met een diepe historische achtergrond. Een achtergrond, welke bij menig lezer nog wel niet helemaal duidelijk zal zijn. Hoewel? Het hoeft niet te ontbreken aan de mogelijkheid om dit te kunnen weten. In 1977 is immers door Heemkunde Denekamp een boekje uitgegeven onder de titel "700 jaar kerkelijk leven in Denekamp". Hierin staat vanzelfsprekend ook het een en ander over de "voorgeschiedenis". En wie hierin bladzijde 13 openslaat kan daar onder meer het volgende lezen. "In dit verband mag nog een naam van een klooster of stift uit het naburige Duitse gebied genoemd worden, en wel die van het Stift Metelen. Dit Stift is van zeer grote invloed geweest op de uiteindelijke vorming van een zelfstandig kerspel Denekamp in de dertiende eeuw. Reeds eeuwen hiervoor had Metelen bezittingen in Denekamp: het grote Scholtenerf van de boerschap Denekamp was wel het belangrijkste bezit van dit klooster".

Vervolgens staat op pagina 14/15 een beknopte historische beschrijving van Metelen, welke we hier voor u willen weergeven.

"Metelen

Hiervoor is genoemd het stift Metelen van waaruit Denekamp geestelijk bestuurd werd in de middeleeuwen. Daarom is het goed iets te vertellen over dit Stift of klooster Metelen, ook wel aangeduid als: Matellia, Metelon, Metel.

Het klooster Metelen is door een "vrome vrouwe" Friduwi, gesticht uit haar erfgoed. Zij had het klooster opgedragen aan de H.Cornelius en Cyprian. Het Stift is in het jaar 889 door koning Arnulf "bestätigt" als "freiweltliches adeliges Damenstift" en werd genaamd "Augustinnerinnen-Kloster Metelen". Deze koning Arnulf kreeg hierdoor een soort voogdij over het klooster. Deze voogdij werd later (1173-1337) overgenomen door de heren van Metelen. Dit waren de graven van Tecklenburg. Deze graven bezaten het als lenen van de bisschop van Münster. Dit was mogelijk geworden doordat de Münsterse

bisschop Hermann het gelukt was de voorgedij over het klooster aan zich te trekken.

Dat dit klooster zeker van grote invloed is geweest op het ontstaan van de parochie (kerspel) Denekamp is vrij zeker. Prof. dr. Döhmman vertelde in de jaren dertig van deze eeuw aan W.H. Dangeldein:

"700 jaar lang, van ± 900 af is de eigenlijke koningin van Denekamp geweest de abdis van Metelen. Die had hier alles te zeggen, en heeft o.a. ook de kerk gesticht".

In 1803 werd Metelen toegewezen aan de Rijngraaf vorst von Salm Horstmar. Later heeft Napoleon het Stift opgeheven.

De Stiftskerk in Metelen is een zgn. hallenkerk, welke dateert uit het midden van de dertiende eeuw. Aan de westkant van de kerk stijgt een toren trapsgewijs naar boven. Doordat geen rechte dakstukken aanwezig zijn, lijkt het of de toren met de kerk zelf, één geheel vormt.

Aan de zuidzijde bevindt zich een laat-Romaans portaal."

De binding van Denekamp met het Stift Metelen eindigde in 1654 toen het Stift op 27 juli van dat jaar de Scholtenhof verkocht aan Jonker Wolter Voet op Bögelcamp.

Het boekje "700 jaar kerkelijk leven in Denekamp" is ook de aanleiding van dit verhaal. Want wat is het geval? Toen we in 1978 op excursie waren op het klooster Frenswegen (velen zullen zich dat nog wel kunnen herinneren), hebben we de rondleiders een exemplaar van dit boekje uitgereikt. Een van hen was de heer Clemens Tietmeyer.

Tietmeyer, wonende te Nordhorn, geboortig uit Metelen. Deze beheerste de "kunst" om Nederlands in Duits te vertalen. Al lezende werd hij geconfronteerd met de hiervoor geschetste relatie. Hij kwam daarover eens aan de praat met een broer, die bestuurslid is van de Heimatverein Metelen. Zou dat toch werkelijk zo zijn? Ze verzochten archivaris dr. Schröder, onafhankelijk van de gegevens uit het boek, na te gaan wat er in de archieven te vinden was over de relatie Denekamp-Metelen. En jawel hoor, dr. Schröder "toverde" een aantal akten voor de dag, waarin de feiten onomwonden zwart op wit staan. Dit bracht het bestuur

van de Heimatverein Metelen op de gedachte eens in contact te komen met ons bestuur. Op een voorleerst-avond ging bij mij de telefoon, waar aan de andere zijde Clemens Lietmeyer aan de lijn bleek. Deze zette uiteen het hiervoor weergegevene, met het verzoek of wij voelden voor een bijeenkomst met het bestuur van de Heimatverein Metelen. Dat leek ons wel wat. Er werd een afspraak gemaakt voor een mondeling gesprek, met enkele bestuursleden van de Heimatverein Metelen. Tijdens die ontmoeting is in beginsel een datum afgesproken, waarop de beide besturen elkaar zouden kunnen treffen.

Een klein programma werd opgesteld. En op zaterdagmiddag 28 november j.l. was dan deze historische ontmoeting.

De Duitse gasten werden ontvangen in het daarvoor bij uitstek geschikte koetshuis van Huize Keizer. Men werd onder het genot van een kop koffie met krentewegge verwelkomt door onze voorzitter J.H. Borgman, die deze bijeenkomst in zijn toespraakje aanduidde met het weerzien van een moeder met haar inmiddels volwassen geworden dochter.

Vervolgens werd Huize Keizer bezichtigd, waarna we naar het meest historische gebouw van Denekamp, de oude kerk, togen waar meester-beieraar en midwinterhoornspecialist Jos Wintels ons het een en ander vertelde over de kerk en over het gebruik van de midwinterhoorn. Jos deed dit op voortreffelijke wijze in dialect. Want dat verstonden de Metelers goed. Overigens verliep de conversatie grotendeels in dialect en bleken grenzen inderdaad slechts papieren hindernissen.

Na het kerkbezoek gingen we naar de St. Nicolaasmolen, waar molenaar Jozef Derkman de gasten het een en ander vertelde van het molenaarsvak. Derkman moest het doen zonder de nodige wind. Daarom nog niet getreurd. Hij verzocht de schrijver van dit artikel om de wieken een duwtje te geven, opdat hij de mensen toch kon laten zien hoe alles kon draaien. Tot slot brachten we een bezoek aan de watermolens van Dissel-Singraven. Hier kregen we eerst de mogelijkheid om de zaagmolen te bekijken. Met behulp van toevallig daar aanwezige molenbouwer Wintels uit Denekamp, bracht Dissel de zaag in werking. Ook de korenmolen

werd nog even op water gezet. Inmiddels was het flink koud geworden, zodat we best even rond het losse vuur van Dissel wilden zitten. Daar werd nog over en weer van gedachten gewisseld over verdere uitwisseling en excursiemogelijkheden. Er werden afspraken gemaakt. Onderwijl is door een van de mensen uit Metelen nog een enkele prachtige voordracht gedaan in het "plat-duuts".

U hoort hiervan nog wel meer!

H.Boink.

METELN

ENIGE WETENSWAARDIGHEDEN OMTRENT
DE OPGRAVING OP "DE BORCHERT"

De laatste tijd bereiken mij nogal eens vragen omtrent de opgraving op "de Borchert" in de jaren 1972/1973. Wel heeft er in de Twentsche Courant destijds een en ander gestaan over deze opgraving en is er in "'t Inschrien" een artikel aan gewijd (1973 jaargang 5). Toch is veel mensen nog lang niet duidelijk wat er in Denekamp nu aan de hand is geweest. Niet verwonderlijk overigens, kranten bewaren we niet of nauwelijks en het tijdschrift "'t Inschrien" is bij heel veel mensen niet bekend.

Om enige duidelijkheid te verschaffen volgt hier het verslag van de opgraving, dat stond in het jaarverslag 1972 van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort. Daar er in dit verslag nogal wat vaktermen voorkomen heb ik geprobeerd dit te verduidelijken door enige voetnoten te plaatsen en wat tekeningen bij te voegen.

"Van 14.2.1972 tot 2.2.1973 vond de opgraving plaats van 2 1/4 hectare van een Germaanse nederzetting uit de eerste en tweede eeuw na Chr. De opgraving was noodzakelijk in verband met nieuwbouw op een terrein genaamd "de Borchert".

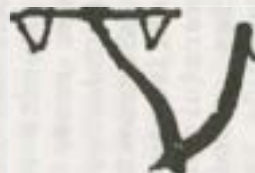
De nederzetting werd aangelegd op een tweetal noord-oost-zuidwest georiënteerde dekzandruggen 1), waarin zich op circa 2 meter diepte een Alleröd-veenlaag 2) bevond. Tussen en naast de dekzandruggen lagen meters diepe depressies 3), waarvan de meer oostelijke (met een verhang 4) naar het zuidwesten) grotendeels met laat pleistoceen/holoceen 5) veen gevuld was en de middelste reeds in de late Dryas tijd 6) met zand gevuld raakte, op een centrale, geulvormige strook na met een verhang naar het noordoosten.

De evenwichtssituatie gedurende het holoceen 7) werd in de eerste eeuw verstoord door de nieuwe bewoners blijkens het relatief snel volstuiven van geul en depressie. Op het nieuw gevormde en nu min of meer horizontale oppervlak werden de meeste sporen aange-

troffen. De ernstige verstuingen, die waarschijnlijk in de eerste halve eeuw van de bewoning plaats vonden, onderbraken deze bewoning niet blijkens vondsten en grondsporen onder en in de vullagen van geul en depressie. Na het vertrek van de bevolking in het begin van de derde eeuw herstelde de natuurlijke begroeiing zich min of meer blijkens een afdekkend, paarsachtig gekleurd laagje, waarin enige schaarse vroeg- en laatmiddeleeuwse resten werden gevonden. Vanaf ongeveer de dertiende eeuw werd alles toegedekt met een groeiende eslaag. Th. van der Hammen heeft op ruime schaal pollenmonsters verzameld.

Van de nederzetting is de oosterlijke en noordelijke begrenzing duidelijk vastgesteld. De westelijke periferie, dat is het gedeelte westelijk van de geul, bleek door een recente egalisatie ernstig verstoord. Hier lijken circa drie boerderijen gestaan te hebben. Het gedeelte onder en ten zuiden van de Ootmarsumse straat is geheel verloren 8). Zo omvat het vrij gaaf teruggevonden nederzettingsgedeelte circa 65% van het geheel complex.

Er zijn circa 15 boerderij plattegronden aangetroffen, waarvan een zevental gaaf te noemen is. Bijna alle boerderijen liggen oostwest georiënteerd; één ligt er noord-zuid en de ons inziens oudste boerderij ligt in de lengterichting op een dekzandrug. Alle boerderijen zijn van het drieschepige type, uitgezonderd het 4-schepige stalgedeelte van de oudste hoeve. De staanders zijn tegenover elkaar geplaatst, zodat bij de constructie zeker dwarsbalken toegepast zijn. De rechthoekige omtrekken hebben een lengte van $13\frac{1}{2}$ - 27 meter en een breedte van 5 - 6 meter. Het woongedeelte bevond zich in het oostelijke derde deel van de hoeven blijkens de diepe haardplekken. Enige meters achter de haardplekken zijn scheidingswanden met het stalgedeelte gevonden, voor welke functie alleen de oudste boerderij fraaie aanwijzingen gaf. Hier werden namelijk een achttal veeboxen van twee meter breedte waargenomen. Verschillende malen zijn duidelijke ingangen, één maal met drempels, waargenomen, en wel twee brede- enige meters achter de scheidingswand in de lange zijden tegenover elkaar geplaatst, alsmede een smalle toegang in de korte oostzijde.

eergstouw

indrakken van
runderhoeveninheemse- en Romeinse
randscherf

een van de
drie tijdens
de opgraving
gevonden cre-
maticurnen uit
de ijzertijd

gedeelte van kookpot

spinklesjes

± 4 cm.

weefgewicht

± 10 cm.

JV

Een tweetal afwijkend korte plattegronden lijken slechts het woongedeelte te representeren. Tussen en naast de boerderijen zijn een aantal meest vierpalige spiekers 9) geconstateerd.

De watervoorziening moet hoofdzakelijk bepaald geweest zijn door een vroegere loop van de Dinkel of een zijbeek, direkt ten zuiden van de nederzetting.

Er werden slechts twee houten waterputten aangetroffen: een ronde put bij de oostelijke depressie en een rechthoekige put tussen de hoeven, aangelegd op een bronhorizont.

Dankzij debijzondere conserveringsomstandigheden door de overstuiving zijn van de akkerbouw fraaie illustraties gevonden in de vorm van ploeg- en eergetouwsporen. De laatsten werden uitsluitend geconstateerd in goede akkergrond, de eersten uitsluitend in moeilijk te bewerken gronden, met name de overstoven gronden. Ploeg en eergetouw 10) werden dus naast elkaar gebruikt, waarbij het verschil in toepassing lijkt te berusten op technisch-economische overwegingen.

De aanwijzingen voor veesteelt bestaan naast de eerder genoemde veeboxen uit een als kraal 11) geïnterpreteerde, rechthoekige omheining in het westelijk verlengde van één der boerderijen en mogelijk uit enige omheiningen door het bewoonde gedeelte. Directe aanduidingen vormen een aantal runderkiezen en enige honderden, met stuifzand gevulde indrukken van runderhoeven in de oostelijke depressie naast of boven het veen.

Opmerkelijk is de vondst van een tweetal als vangkuilen uitgelegde kuilen in het westen van de nederzetting, hetzij voor de jacht, hetzij voor de beveiliging van de nederzetting. Het zijn diepe, rechthoekige kielvormige kuilen, waarvan de wanden met planken waren bekleed.

Het merendeel van de mobilia (gevonden voorwerpen) bestaat uit inheemse scherven, behorend tot het Uslariën. Vermeldenswaard is de sterke ijzertijds slag van het materiaal: circa 70% is grofwandig en besmeten aardewerk, vaak met randindrukken (ca. 80% tegen de buitenrand). Circa 15% door schalen en kommen. Uitwendig verdikte randen zijn frequent. De relatief schaarse versiering bestaat vooral uit

vingerindrukken, delletjes, groeflijnen en kamstreek. Naast de tienduizenden inheemse scherven zijn slechts een veertigtal romeinse scherven gevonden, die mede de archeologische einddatering van de nederzetting bepalen op het begin van de derde eeuw.

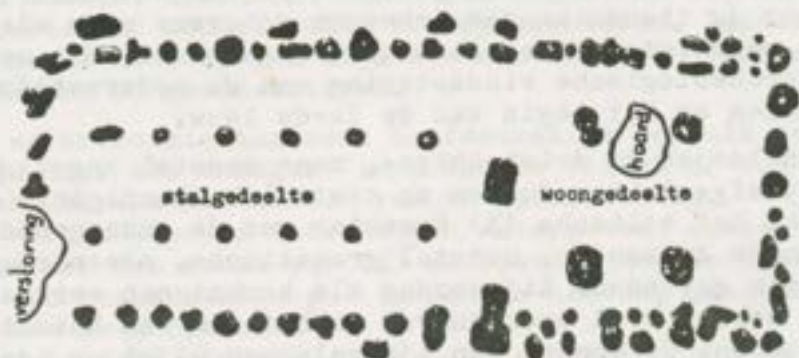
Spinklosjes en driehoekige-, maar meestal kegelvormige weefgewichten duiden op textielvervaardiging. Ondanks het eolische 13) karakter van de ondergrond zijn er duizenden, meestal granitische, steenfragmenten gevonden. Zij worden als kookstenen verklaard. Ook werden veel brokken van maalstenen van bazaltlava gevonden. De vondst van ijzerslakken wijst op ijzerindustrie ter plaatse.

In één der afvalkuilen werd een loden baar 14) gevonden, waarvan circa 7% reeds was afgesneden. Het berekende totaalgewicht van de baar bedraagt circa 5886 gram, zodat de eenheid circa 18 romeinse ponden kan bedragen.

De vondsten uit aan de nederzetting voorafgaande periodes zijn een klokbekerscherf, een tiental wikkelscherven, een mogelijke Drakesteinbodem, enige stuks vuursteen, een Ruinen-Wommels scherf (uit de onderste laag van de geul) en een drietal urnbijzettingen met bijpotjes uit de vroege ijzertijd. De urnen lagen verspreid en bezaten geen randstructuur. Een der urnen is versierd met vier gedeelde, boogvormige richels, welke uitzonderlijke versiering hij deelt met een urn uit Ootmarsum."

Tot zover het verslag van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

De bewoning op "de Borchert" heeft over een periode van ongeveer 150 jaar plaatsgevonden. Een boerderij ging circa 30 jaar mee. We kunnen dus nu berekenen dat er drie boerderijen gelijktijdig gestaan moeten hebben. De bevolking van deze drie boerderijen telde destijds ongeveer 30 personen. Met behulp van de gegevens, die bij deze en elders gedane opgravingen zijn gevonden, zouden we nu een reconstructietekening van de nederzetting op de Borghert anno 200 na Chr. kunnen maken (al zal de werkelijkheid er wel anders uitgezien hebben). Een van de gevonden boerderijplattegronden zag er zo uit:

In de oudste boerderij ontdekte men een achttal veeboxen met een breedte van elk twee meter. Hierin zouden dus 16 runderen gestaan kunnen hebben. Dit lijkt echter wat overdreven (voor die tijd), zodat aangenomen mag worden dat enkele veeboxen voor opslag of voor b.v. varkens gebruikt zijn.

Ik heb geprobeerd een (fantasie) reconstructietekening te maken van de nederzetting waarin de gegevens die tijdens de opgraving verzameld zijn enigszins verwerkt zijn. Zo kun je ook je fantasie laten spelen over gebeurtenissen uit het verleden, hetgeen een geliefde bezigheid is van veel heemkunde mensen. Op de volgende pagina treft u dit aan.

De hierna volgende voetnoten zijn wat de nummers betreft gelijk aan de nummering in de tekst.

1. Dekzandruggen: De als een deken over oudere afzettingen liggende, door de wind aangevoerde zanden, daterend uit de ijstijden.
2. Alleröd: Periode tussen 10.000 en 9.000 vóór Christus waarin het klimaat veranderde (het) werd warmer, hetgeen verandering in plantengroei en daardoor in dierenbestand met zich meebracht).
3. Depressies: Lager gelegen stukken land, vaak drassiger.

"de Borchert" 200 na Chr.

4. Verhang: hellende stand van de bodem.
5. Pleistoceen/holoceen: geologische tijdvakken hier bedoeld $\pm$ 8000 v.Chr.
6. Dryas: Geologisch tijdvak; hier bedoeld $\pm$ 9000 vóór Chr.
7. Holoceen: Jongste aardvorming zoals klei, veen, ijzeroer, duinen.
8. Deze opmerking blijkt nu (1981) niet juist.
9. Spieker: Vier hoge palen met daarlangs een al dan niet beweegbaar dak.
10. Eergetouw: Landbouwwerktuig waarbij de zode alleen werd gescheurd en niet gekeerd.
11. Kraal: afgeperkte ruiste voor het vee.
12. Situlae: Pot in de vorm van een emmer zonder handvat.
13. Eolische: Door de wind gevormde (dus bestaand uit stuifzand).
14. Baar: Vorm van gegoten (vaak kostbaar) metaal. Voor de mensen in de nedernetting niet echt van belang. Misschien werd het lood gebruikt voor aanmaak van kralen e.d.

J. Veldhuis.

Wat is now vieftig, zestig jaor....
 'n tóchken klaeien!
 In onze joonkheid lik't
 'n oonseundigheid van tied,
 onse lik et leaven zo laank,
 onse duch 'n eand zo wied....
 Maer at et weark d'r ôf is
 was 't maer 'n haandumdraeien!

Uit: Het boek van de
 Lonneker Landbouw, 1951;
 Joh. Baarsink.

Vief hèrt
vief stet
en nen prik in 't gat!
Rao rao, wat is dat?

Ouderen onder u weten direkt waar ik het over heb: een mispel. De mispelboom (*Mespilus Germánica*) is uit de familie Rosà-ceae en is reeds lang in cultuur. Deze bomen of struiken kon men vroeger vaak aantreffen bij boerderijen. Een mispel is oorspronkelijk niet inheems, maar is ooit ingevoerd uit Zuid Europa en hier verder gekweekt als siervruchtboom en verwilderd.

De witte bloemen zijn afzonderlijk, vier tot vijf centimeter breed, kort gesteeld en eind-standig. De vruchten zijn zo groot als een walnoot met brede schijf en vijf blijvende kelkslippen, en als ze rijp zijn hebben ze een bruine kleur.

Eerst na de vorst is de mispel eetbaar, of als ze overrijp zijn.

De mispelboom heeft geen doornen; de mispelstruik daarentegen wel.

Zelfs midden in ons dorp (Denekamp) staat nog een oude mispelboom en wel in de Koken-steeg bij "Kookndamhoes". In december hingen er nog enkele rijpe mispels aan.

Vroeger gingen er nogal verhalen rond over de mispel. Zoals ook het raadseltje dat hierboven staat. Zo weet ik een verhaal dat in deze regio verteld werd, toen de mensen nog geen televisie hadden, maar 's avonds gezellig rond de kachel zaten te vertellen en nog spelletjes deden.

"Vroeger gaven de boern, as der slacht was, altied wal wat an de pestoor. En zo ging ok Jantje met ne zak vol mispels naor de pestoor. Mer pestoor zear: "wat moet ik toch met die harde groene dingen?" "Och; zeg Jantje, "dee mōj good teggen de muur anhouwn, want dan wōd ze zo zacht as drie.....".

Pestoor dech nou nou, wat hef dat jong 'n smerige

taal. En hee gef de köster te vestaon um toonk zundag
as de mooder van Jantje in de keark koomp, ear bie de
pestoor te laotn komm'n.

Dow mooder dan bie de pestoor was komm'n, wör d'r
east koffie e-dreunkn en de wör e-praot, drin en droet,
töt de pestoor teggen mooder zear: "Die zoon van u
mag a wel eens beter opvoeden, want hij spreekt zeer
onbehoorlijke taal". Mer Jantjes mooder zear: "Ik heb
't 'm al wal honderd maal zegt, mer of ie no wat zegt
of nich, dat drietjong döt toch neargens wat op oet!"

Mochten er lezers zijn, die nog meer verhalen over
mispels kennen, dan houd ik mij graag aanbevolen.

Jos Bruns.

Gedeuld en berstroo
maakt mispel riep

Mispel

BESCHERMDE PLANTEN

Sinds 1973 zijn bepaalde planten in Nederland officieel als beschermd aangeduid in het Besluit Beschermde Inheemse Plantesoorten. Alle op deze lijst voorkomende planten staan hierna vermeld.

Daslook, Wolverlei, Zwanebloem, Klokje (alle soorten), Spaanse ruiter, Herfattiigloos, Zwolse anjer, Wilde knardebol, Zonnedauw (alle soorten), Moeraswespenorchis, Blauwe nee-distel, Kievitsbloem, Gentiaan (alle soorten), Grote muggeorchis, Jeneverbes, Aardaker, Zomer-klokje, Waterdrieblad, Beenbreek, Vleeskleurige orchis, Gevlekte orchis, Breedbladige orchis, Harlekijn, Rietorchis, Wilde margolein, Knikkende vogelmelk, Gewone vogelmelk, Koningsvaren, Parnassia, Welriekende nachtorchis, Sleutelbloem (alle soorten), Veldsalie, Langbladige ereprijs, Maagdenpalm en Zinkviooltje.

Voorlopig zal er elk kwartaal één van deze planten afgebeeld en beschreven worden op de binnenkant van de omslagpagina hiernaast. Afbeelding en beschrijving overgenomen uit het Jaarboek Twente 1965.

Briefkaart

Voldoende
frankeren

Aan: Heemkunde Denekamp

Diepengoor 16

D e n e k a m p

wat biedt het lidmaatschap

Allereerst een gratis abonnement op ons vier keer per jaar verschijnend contactorgaan 't Onderschoer.

In het voor- en najaar een lezing of iets dergelijks. Deze bijeenkomsten vinden wisselend plaats in het dorp Denekamp en in de buurtschappen/kerkdorpen.

Verder een of twee keer per jaar een excursie.

De leden kunnen gratis boeken lenen uit de bibliotheek. Een catalogus wordt toegezonden.

Voorts bestaat de mogelijkheid tot actieve deelname aan de werkgroepen. Op verzoek wordt u graag nadere informatie toegezonden.

De contributie bedraagt voor 1981 minimaal f.12,50 voor leden woonachtig in de gemeente Denekamp; voor overige leden f.18,50.

Hierbij meld ik mij aan als lid van Heemkunde Denekamp.

☐ graag ontvang ik nadere informatie over deelname aan de activiteiten van de werkgroepen.

Ik wacht met betaling tot ik een accept-girokaart ontvang.

Naam :

Volledig adres :

.....

datum:

handtekening:

Zonnedauw (alle soorten) - *Drosera* sp. - Ook Vliegenvanger of Huidruiter genoemd. Blijft rondachtig met lange haren, die een kluisje en zeer rook af-scheiden, dat als glinsterende „dauwdruppels“ zichtbaar is. Als een klein insect blijft klaren, om-sluit het blad het insect geheel. Na een paar uur is het dierje dan vertoerd op de lege baard na. Zo komt de plant aan zijn voedsel en behoort daarmee tot de „slechte“ stende planten. De witte bloempjes verschijnen in juli en augustus.

